

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра європейської економіки і бізнесу**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

05 Соціальні та поведінкові науки

051«Економіка»

«Міжнародна економіка»

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «**Детермінанти глобального лідерства розвинених країн світу**»

здобувача Ковальова Єгора Ігоровича

(підпис)

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент Федірко О.А.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

В.о. завідувача кафедри: д.е.н, доц. Федірко О.А.

(підпис)

Київ 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра європейської економіки і бізнесу**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ
СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ**

**«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
05 Соціальні та поведінкові науки
051 Економіка
Міжнародна економіка**

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Столярчук Я.М.

_____ Федірко О.А.

«23» лютого 2023 р.

«21» лютого 2023 р.

**ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
здобувачу вищої освіти *Ковальову Єгору Ігоровичу*
денної форми навчання**

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Детермінанти глобального лідерства розвинених країн світу»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «14» лютого 2023 р. № 291-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах наукових публікацій та аналітичних матеріалів міжнародних організацій

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Методологія дослідження глобального лідерства країн
<i>(термін подання – до 10 березня)</i>	
Розділ 2	Аналіз детермінант глобального лідерства розвинених країн світу
<i>(термін подання – до 10 травня)</i>	

Об'єкт дослідження:	Процес економічного розвитку країн світу
Предмет дослідження:	Детермінанти забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідження умов, факторів і механізмів забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Розкрити сучасні підходи до забезпечення глобального економічного лідерства країн; дослідити фактори забезпечення економічного лідерства країн в умовах глобалізації; проаналізувати методики оцінювання економічного лідерства країн світу.
У розділі 2	Проаналізувати сучасний стан і тенденції розвитку провідних країн світу; провести конкурентне позиціонування розвинених країн світу у глобальній економічній системі; ідентифікувати інституційні особливості забезпечення глобального економічного лідерства розвинених країн; обґрунтувати інструменти та механізми підвищення міжнародної конкуренто-спроможності економіки України.

**Завдання підготував
науковий керівник**

(підпис)

Федірко О.А.

(ініціали, прізвище)
«17» лютого 2023 р.

Завдання одержав студент

(підпис)

Ковальов Є.І.

(ініціали, прізвище)
«17» лютого 2023 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 58 сторінок, 3 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел складається з 41 найменування.

«ДЕТЕРМІНАНТИ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ»

Об'єктом дослідження є процес економічного розвитку країн світу.

Предметом дослідження є детермінанти забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: дослідження умов, факторів і механізмів забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні *завдання*:

- дослідити теоретичні підходи до забезпечення глобального економічного лідерства країн;
- розкрити фактори забезпечення економічного лідерства країн в умовах глобалізації;
- проаналізувати методики оцінювання економічного лідерства країн світу;
- охарактеризувати сучасний стан і тенденції розвитку провідних країн світу;
- визначити позиціонування розвинених країн світу у глобальній економічній системі;
- розкрити інституційні особливості забезпечення глобального економічного лідерства розвинених країн;
- обґрунтувати інструменти та механізми підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в узагальненні умов, факторів і механізмів забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу.

Обґрунтовано інструменти та механізми підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023

Рік захисту 2023

Ключові слова: глобальне економічне лідерство; позиціонування країн світу у глобальній економічній системі; міжнародна конкурентоспроможність; рейтинг глобальної конкурентоспроможності; економічна політика; економіка знань.

В І Д Г У К
на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і
менеджменту освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»

Ковальова Єгора Ігоровича

на тему «ДЕТЕРМІНАНТИ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА
РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ»

1. **Актуальність теми:** В умовах глобалізації до системної участі у міжнародних економічних відносинах залучено практично усі країни та регіони світу, що в свою чергу сприяє інтенсифікації конкуренції на міжнародних ринках. Все це обумовлює актуальність дослідження стратегій та механізмів забезпечення глобального економічного лідерства країн світу.
2. **Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи:** Автором детально розкрито теоретичні підходи до забезпечення глобального економічного лідерства країн, виявлено фактори забезпечення економічного лідерства країн в умовах глобалізації.
3. **Наявність самостійних розробок автора:** Автором здійснено ряд економічних розрахунків та оцінок економічних показників, що характеризують конкурентні переваги країн світу та можливість досягнення ними лідерських позицій в сфері технологічного розвитку, інвестиційної та торговельної діяльності.
4. **Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій** полягає в узагальненні умов, факторів і механізмів забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу, а також розробці рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України.
5. **Наявність недоліків:** суттєвих недоліків не виявлено.
6. **Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:** кваліфікаційна бакалаврська робота має логічну будову, відповідає встановленим вимогам та рекомендується до захисту на ЕК з оцінкою 48 балів із 50.

Науковий керівник:

Д.е.н., доц., в.о. завідувача кафедри
європейської економіки і бізнесу _____

О.А. Федірко

«17» травня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА КРАЇН	5
1.1. Теоретичні підходи до забезпечення глобального економічного лідерства країн	5
1.2. Фактори забезпечення економічного лідерства країн в умовах глобалізації	11
1.3. Методики оцінювання економічного лідерства країн світу	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕТЕРМІНАНТ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ	26
2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку провідних країн світу	26
2.2. Конкурентне позиціонування розвинених країн світу у глобальній економічній системі	31
2.3. Інституційні особливості забезпечення глобального економічного лідерства розвинених країн	38
2.4. Інструменти та механізми підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України	49
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап глобалізації економічного розвитку, інтенсифікація процесів міжнародної торгівлі, транснаціоналізації корпоративного капіталу, процесів міжнародної трудової міграції — все це обумовлює посилення взаємозалежності національних економік країн світу. Поглиблення міжнародного поділу праці сприяє формування глобальних ланцюгів вартості, в яких представники різних країн співпрацюють у процесі створення готової продукції та займають різні конкурентні позиції.

У боротьбі за глобальне лідерство країни змагаються за створення більш сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення іноземних інвестицій через формування сприятливої нормативно-правової бази, забезпечення розвиненої інфраструктури, підвищення освіченості та кваліфікації населення, загалом – через формування сприятливого середовища розвитку бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню детермінант глобального економічного лідерства країн присвячені праці багатьох дослідників: П. Агіон, С. Ан, Л. Антонюк, Р. Барро, А. Бассаніні, Д.Лук'яненко, М. Портера, Д. Рікардо, П. Ромера, К. Сала-і-Мартін, А. Сміта, П. Самуельсона, П. Хеммінгса та інших. При цьому, подальшого дослідження потребують фактори і механізми економічного відновлення в умовах криз.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження умов, факторів і механізмів забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу.

Для досягнення визначеної мети було поставлено наступні завдання:

- дослідити теоретичні підходи до забезпечення глобального економічного лідерства країн;
- розкрити фактори забезпечення економічного лідерства країн в умовах глобалізації;
- проаналізувати методики оцінювання економічного лідерства країн світу;

- охарактеризувати сучасний стан і тенденції розвитку провідних країн світу;
- визначити позиціювання розвинених країн світу у глобальній економічній системі;
- розкрити інституційні особливості забезпечення глобального економічного лідерства розвинених країн;
- обґрунтувати інструменти та механізми підвищення міжнародної конкуренто-спроможності економіки України.

Об'єктом дослідження є процес економічного розвитку країн світу.

Предметом дослідження є детермінанти забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу.

Методи дослідження. Для вирішення завдань використовувались різноманітні методи дослідження, зокрема, аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування та узагальнення тощо.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в узагальненні умов, факторів і механізмів забезпечення глобального лідерства розвинених країн світу.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою роботи є наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, офіційні статистичні дані міжнародних організацій (Світовий Банк, ОЕСР, Всесвітній економічний форум) та статистичних служб ЄС та країн світу, ресурси мережі Інтернет тощо.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів і висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст роботи становить 58 сторінок і включає 9 рисунків та 3 таблиці. Список використаних джерел містить 41 найменування. Роботу доповнено 1 додатком на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА КРАЇН

1.1. Теоретичні підходи до забезпечення глобального економічного лідерства країн

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується глобалізаційними процесами, які пов'язані з розширенням бізнес-діяльності на світовому рівні, що забезпечується розвитком глобальних комунікацій через технологічний прогрес. Глобалізація дозволяє компаніям здобувати конкурентні переваги з нижчими експлуатаційними витратами, отримати більшу кількість споживачів, розширювати продуктовий асортимент. Такий підхід до конкуренції досягається шляхом диверсифікації ресурсів, створення та розвитку нових інвестиційних можливостей на нових ринках, відкриття доступу до нових покладів сировини та ресурсів. Диверсифікація зміцнює інституції шляхом зниження господарського ризику, розподілу економічних інтересів у різних сферах та використання ринкових можливостей.

На думку одних економістів, глобалізація сприяє економічному зростанню та розширенню торгівлі між країнами. Розвинені країни виграють від глобалізації, оскільки підприємства конкурують у всьому світі, а також від наступної реорганізації виробництва, міжнародної торгівлі та інтеграції фінансових ринків. Водночас інші експерти вважають, що негативні сторони глобалізації переважають переваги. Критики глобалізації стверджують, що глобалізація згубна для менш розвинених країн, малих компаній, які не можуть конкурувати з великими корпораціями, а також для працівників, які стикаються з вищими витратами на виробництво та ризиком втрати робочих місць через їх передачу на аутсорсинг. В

зв'язку з цим набуває актуальності дослідження шляхів досягнення глобального економічного лідерства як окремих компаній чи галузей, так і країн в цілому.

Лідерами світової економіки як правило вважаються розвинені країни з високим рівнем економічного розвитку, що характеризується такими показниками, як валовий внутрішній продукт (ВВП), рівень індустріалізації економіки, частка у світовому експорті та міжнародному інвестуванні, індекс людського розвитку тощо. ВВП є відображенням ринкової вартості усіх товарів і послуг, вироблених у межах країни за рік, і слугує мірилом загального економічного виробництва країни. Індустріалізація — це процес, що спрямовується технологічними інноваціями та забезпечує економічний розвиток шляхом перетворення країни на модернізовану індустріально розвинену націю. Індекс людського розвитку складається з трьох компонентів: очікувана тривалість життя населення країни, освіта, що вимірюється рівнем грамотності дорослих, і дохід.

Глобалізація забезпечує перебудову економічних систем на міжнародному, національному та регіональному рівнях, обумовлює реорганізацію виробництва, міжнародної торгівлі та інтеграцію фінансових ринків. Водночас, рушіями глобалізації є такі основні сили, як інтеграція товарних і фінансових ринків, технологічний прогрес та дерегуляція економічних відносин. Глобальна інтеграція товарних і фінансових ринків означає посилення економічної взаємодії у сфері спеціалізації і кооперації виробництва, досягнення ефекту віддачі від масштабів виробництва, що обумовлює розширення торгівлі фінансовими послугами як через потоки капіталу, так і через транскордонну діяльність. Технологічний фактор, зокрема телекомунікації та доступність інформації, полегшив віддалену доставку та забезпечив нові канали розподілу. Деретуляція являє собою лібералізацію економічних та фінансових відносин, що обумовлює розширення транскордонної бізнес-діяльності.

В економічній літературі високі темпи економічного зростання країни часто вважаються основним критерієм глобального лідерства. Багато економістів позитивно оцінюють вплив глобалізації на економічне зростання різних країн за допомогою таких змінних, як торгівля, рух капіталу, ВВП на душу населення, прямі

іноземні інвестиції (ПІІ) тощо. Торгівля між країнами через використання порівняльних переваг сприяє економічному зростанню. Це пояснюється тісним кореляційним зв'язком між відкритістю до міжнародної торгівлі та темпами економічного зростання. Крім того, існує сильний позитивний зв'язок між потоками капіталу та їхнім впливом на економічне зростання. Емпіричні дослідження впливу кількох компонентів глобалізації на економічне зростання з використанням часових рядів і перехресних даних про торгівлю, прямі та портфельні інвестиції показали, що країна, як правило, має нижчий ступінь глобалізації, якщо вона генерує вищі доходи від торгівельних податків [25]. Окрім того, встановлено позитивний вплив глобалізації на економічне зростання для більшості розвинених країн.

Ціла низка економічних досліджень підтверджує, що економічний розвиток асоціюється з глобалізацією та інноваційними процесами, а також наявністю ефективних інституційних структур [6; 27; 13; 20; 10]. Досягненню економічних та інноваційних проривів країн-лідерів світової економіки найчастіше сприяли три фактори, а саме – економіка, що базується на знаннях, ефективна державна політика та іноземні інвестиції. Отже, пріоритети державної політики країн-лідерів глобальної економіки мають відповідати світовим тенденціям, а саме:

- підвищення в структурі економіки частки високотехнологічних галузей за одночасного зменшення ролі традиційних ресурсномістких галузей;
- створення умов для переходу до економіки знань через вирішальну роль виробництва, розподілу та використання знань та інформації;
- ефективна урядова політика стимулювання місцевого та іноземного бізнесу, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій.

Поглиблення співпраці науки та промисловості призвело до зміни структури та характеру економіки, яка дедалі більше залежала від нових знань та ідей. В даний час активно формується економіка, що базується на знаннях, в якій значно зросла роль науково-дослідних інститутів, фундаментальних і прикладних досліджень, а також освітніх установ. З метою досягнення швидких темпів економічного розвитку країни намагаються підвищити рівень кваліфікації своїх

працівників, а також залучати талановитих людей з усього світу. Практика свідчить, що саме держава здатна сприяти збільшенню кількості студентів і молодих талантів, спочатку спрощуючи візовий режим, стимулюючи освітню систему і навіть сприяючи працевлаштуванню іноземців, які навчаються в місцевих університетах. Академічна та студентська мобільність сприяють пошуку та залученню талановитих спеціалістів із «новими знаннями».

При розбудові економіки знань особливими напрямками державної політики є стратегічне планування людських ресурсів, підвищення якості робочої сили, розвиток інноваційної спроможності, залучення кадрів з науковими ступенями, іноземних спеціалістів та використання міжнародних програм обміну. Так, наприклад, з 1994 року уряд Південної Кореї сприяв створенню спеціальної інфраструктури для університетів, дослідницьких структур, малого та середнього бізнесу, які були об'єднані в нову мережу учасників інноваційного процесу. Механізм співпраці у форматі «підприємства – університети – дослідницькі центри» забезпечував підготовку кадрів та підтримку підприємств, які працювали у сфері високих технологій. Значною мірою це було тому, що необхідно було підтримувати високий міжнародний рівень прикладної науки з огляду на зростання конкуренції на світовому ринку високотехнологічної продукції з кожним роком. Завдяки такому механізму вдалося здійснити комерціалізацію найважливіших розробок по всій країні та утримувати лідерство в різноманітних галузях.

Загальновизнаним фактом є те, що економічне зростання є насамперед результатом інвестицій у капітал, працю, підприємництво, науку та технологічні інновації. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють особливу роль в економічному розвитку і пов'язані з сучасними глобальними процесами світової економіки. ПІІ зростали протягом останніх десятиліть XX століття та на початку нинішнього століття, за винятком кризових періодів 2008–2009 та 2020–2022 років. ПІІ крупних фірм є стратегічними факторами для зниження витрат виробництва в країнах, що розвиваються, або проникнення на ринки розвинених країн.

Однією з найкращих країн для інвестування в промисловість є Сінгапур. Спеціальна рада економічного розвитку Сінгапуру сприяла створенню та розвитку

спеціальних промислових зон і залученню іноземних інвесторів у промисловість. Уряд Сінгапуру перейняв досвід Японії у сфері створення експортно-орієнтованої промисловості, включаючи придбання патентів і ліцензій. Спочатку найновіші технології в поєднанні з відносно дешевою робочою силою та створенням робочих місць через сприяння розвитку трудомістких галузей стали пріоритетом. Така політика призвела до інтенсифікації та створення високотехнологічного виробництва. Сінгапур зробив ставку на інвестиції в нові експортно-орієнтовані трудомісткі виробництва, і такі спроби були зроблені через зв'язки з компаніями, що базуються в США, такими як «General Electric», «Hewlett-Packard», «American Optical», «Timex», «Bethlehem Steel», «GTE» та інші [31, с. 47]. У результаті для залучення інвесторів і спільного розвитку проектів були відкриті зарубіжні центри в Гонконзі та Нью-Йорку. Уряд приділяв особливу увагу вивченню світового ринку та визначив перспективні прибуткові сектори для розвитку промисловості Сінгапуру за такими критеріями, як економічність, попит на продукцію та ступінь капіталізації виробництва.

Часто до категорії країн-лідерів світової економіки відносять країни «Великої Сімки» (G7), – США, Канаду, Великобританію, Німеччину, Францію, Італію та Японію, – які посідають міцні позиції з точки зору економічного, фінансового та політичного лідерства в глобальному розвитку. На них покладаються надії, щодо відновлення світового економічного прогресу після економічної кризи та потрясінь у сфері охорони здоров'я, які могли призвести до збільшення кількості населення на межі бідності на 100 мільйонів осіб [9]. Разом з тим, саміт G7 у червні 2021 року продемонстрував, що Великобританія, яка історично формувала та очолювала потужні неформальні коаліції, наразі відмовляється від своєї порівняльної переваги та давньої репутації «сили добра» на міжнародній арені. Суттєве скорочення бюджету Великобританії на міжнародну офіційну допомогу розвитку під час кризи COVID-19, безсумнівно, завдали шкоди репутації Великобританії як надійного партнера для глобального розвитку. На думку Р. Калледжи, М. Гаваса та С. Плік скорочення міжнародної допомоги

завдало шкоди «м'якій силі» Великобританії та її баченню «Глобальної Британії», що свідчить про її бажання виступати в ролі лідера глобального розвитку [9].

Аналізуючи сучасну наукову літературу, в якій піднімаються питання глобального лідерства, доходимо до висновку, що найчастіше статус глобального лідерства пов'язують з категорією міжнародної конкурентоспроможності країн.

Поняття конкурентоспроможності національної економіки та шляхи формування міжнародних конкурентних переваг досліджувалися у роботах К. Айгінгера, Л. Антонюк, С. Гареллі, П. Кругмана, Р. Райха, Д. Рікардо, М. Портера, П. Самуельсона, А.Сміта, та ін. Встановлено, що категорія конкурентоспроможності найбільшою мірою проявляється у процесі компаративного аналізу характеристик економічного розвитку країн, а також складання глобальних рейтингів конкурентоспроможності національних економік, до яких зокрема долучені авторитетні міжнародні організації, такі як Комісія з промислової конкурентоспроможності США, Всесвітній економічний форум, Міжнародний інститут розвитку менеджменту, рейтингові агентства Standards&Poors Rating, Fitch Rating та ін.

Загалом, огляд сучасної наукової літератури дозволив виявити низку підходів до трактування поняття міжнародної конкурентоспроможності країни. Зокрема, Комісія з промислової конкурентоспроможності США, К. Айгінгер, Б. Кваснюк, Дж. Хайн та інші дослідники трактують її як здатність країни розширювати ринки збуту завдяки виробництву та постачанню конкурентоспроможних товарів і послуг.

Економічна логіка рейтингування країн світу за методикою Всесвітнього економічного форуму та згідно підходу Міжнародного інституту розвитку менеджменту свідчить, що конкурентоспроможність ними трактується як здатність країни забезпечувати стає економічне зростання головним чином завдяки сприятливому національному бізнес-середовищу.

Водночас фахівці Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) схиляються до визначення конкурентоспроможності як здатності країни збільшувати рівень доходів своїх громадян, тоді як ціла низка дослідників

(М. Портер, Р. Райх, П. Кругман, В. Хартман та ін.) головним критерієм конкурентоспроможності вважають лише продуктивність.

Таким чином, наявність різноманітних підходів до визначення сутності та факторів забезпечення глобального економічного лідерства, що, як правило, тісно пов'язане з поняттям міжнародної конкурентоспроможності, потребує подальшого аналізу головних факторів конкурентоспроможності, продуктивності праці та економічного зростання, а також вивчення відповідних спеціальних методик їх оцінювання.

1.2. Фактори забезпечення економічного лідерства країн в умовах глобалізації

В економічній науковій літературі глобальне лідерство та конкурентоспроможність країн як правило пов'язують з їх здатністю забезпечувати стали високі темпи економічного зростання та підвищувати ефективність державної політики [34]. Разом з тим, серед дослідників немає згоди, щодо точних механізмів, що пов'язують параметри державної економічної політики зі зростанням. Наприклад, якщо припустити, що згідно до традиційної неокласичної теорії економічного зростання, його основними факторами є зменшення віддачі від факторів виробництва, норми заощаджень, приріст населення та технологічний прогрес, то державна політика не відіграватиме вагомої ролі у формуванні довгострокового економічного зростання країни. За цих обставин більш багаті країни розвиватимуться повільніше, ніж бідні країни з поправкою на демографічні відмінності. Однак тенденції розвитку такого процесу конвергенції сильно послабшали протягом останніх десятиліть, принаймні серед країн ОЕСР [5, с. 11].

Якщо ж відмовитися від вищенаведеної гіпотези про визначальний вплив на економічне зростання заощаджень та накопичення капіталу, тоді державну економічну політику варто розглядати як важливий фактор зростання в коротко- та

середньостроковій перспективі через її вплив на рівень і структуру заощаджень та інвестицій. Цілий ряд досліджень свідчить про те, що політика та інститути впливають на рівень економічної ефективності, з якою ресурси розподіляються в економіці. Тим не менш, одноразова зміна в політиці, через вплив на інвестиції чи на рівень економічної ефективності, призводить лише до тимчасової зміни зростання виробництва в таких моделях. Коли запаси капіталу та випуск продукції підвищуються до рівнів, за яких нова норма валових інвестицій є достатньою лише для підтримки постійного співвідношення капітал / праця плюс сума для покриття фізичної амортизації, зростання повертається до попереднього рівня. Іншими словами, будь-яка зміна політики вплине на зростання виробництва лише в короткостроковій та середньостроковій перспективі шляхом зміни траєкторії зростання, хоча базові темпи економічного зростання все одно великою мірою визначаються темпами зростання населення та науково-технічного прогресу, які доволі сильно відрізняються в різних країнах [5, с. 11].

Представники ще однієї групи теорій економічного зростання дещо пом'якшують припущення про зменшення віддачі відтворюваних факторів виробництва. Деякі автори додають людський капітал до фізичного, щоб вивести концепцію «широкого» капіталу, який характеризується постійною або навіть зростаючою віддачою від масштабу [23]. Інші вчені розглядають зовнішні ефекти накопичення фізичного капіталу, через що приватна віддача від масштабу може зменшуватися, але соціальна віддача може бути постійною або збільшуватися завдяки навчанню на практиці [29; 41], або через дослідження та розробки [1; 17; 30]. З постійною (або зростаючою) прибутковістю «широкого» капіталу довгостроковий темп зростання економіки стає ендегенним у тому сенсі, що він залежить від інвестиційних рішень, на які, у свою чергу, можуть впливати державна економічна політика та інституції. Деякі з цих моделей ендегенного зростання передбачають «умовну» конвергенцію, а інші — ні, залежно від припущень щодо специфікації виробничої функції та еволюції накопичення капіталу у широкому його сенсі [4; 14].

Темп нагромадження фізичного капіталу є одним із основних факторів, що визначає реальний обсяг ВВП на душу населення. При цьому, як підкреслювалося вище, його вплив може бути відносно постійним залежно від того, якою мірою технологічні інновації втілюються у новоствореному капіталі. Саме наявні значні відмінності у рівнях інвестування між країнами у двогостроковому періоді перетворюються на джерело міжкраїнових відмінностей за показником ВВП на душу населення. Зокрема, довгострокові середні показники інвестицій у бізнес-сектор коливаються від близько 10 % до понад 20 % ВВП у різних країнах світу [5, с. 14].

Останні дослідження факторів економічного зростання також припускають, що кваліфікація, навички та досвід робочої сили являють собою форму людського капіталу. З одного боку, можна стверджувати, що людський капітал як фактор суспільного виробництва підлягає ефекту зменшення віддачі від масштабу, тому більш кваліфікована робоча сила матиме вищий рівень доходів у довгостроковій перспективі, проте не завжди вищі темпи зростання цих доходів. З іншого боку, інвестиції в людський капітал (наприклад, витрати на освіту та підвищення кваліфікації) можуть мати більший вплив на економічне зростання, якщо зростання рівня кваліфікації та освіченості працівників супроводжується більш інтенсивними дослідженнями та розробками, а також вищими темпами розвитку технологій, або якщо впровадженню нових технологій сприяє висококваліфікована робоча сила [5, с. 14].

Витрати на наукові дослідження та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) можна розглядати як інвестиції в знання, які перетворюються на нові технології, а також більш ефективні способи використання існуючих ресурсів фізичного та людського капіталу. Вищі витрати на НДДКР, за інших рівних умов, будуть пов'язані з постійно вищими темпами економічного зростання [5, с. 15-16]. Обсяг ресурсів, що виділяються на дослідження та розробки, може залежати від державного регулювання. Зокрема, потенційні вигоди від нових ідей можуть бути не повністю використані самими новаторами через побічні ефекти, які означають, що без втручання держави приватний сектор, швидше за все, займався б меншою

кількістю НДДКР, ніж могло б бути соціально оптимальним. Це може виправдати певну участь уряду в науково-дослідних роботах як через пряме фінансування, так і через непрямі заходи підтримки, такі як податкові стимули та захист прав інтелектуальної власності, щоб заохотити НДДКР у приватному секторі [24].

Вчені-економісти у контексті досліджень проблем і факторів економічного зростання загалом розглядалися три аспекти формування ефективної макроекономічної політики: переваги підтримання низького рівня інфляції; вплив дефіциту державного бюджету на обсяги та динаміку приватного інвестування, а також ризики негативного впливу на економічне зростання занадто великого державного сектору в структурі економіки країни, що пов'язано, насамперед, з високим податковим тиском, необхідним для фінансування великих обсягів державних витрат [5, с. 15-16].

Звичайні аргументи на користь низьких та стабільних темпів інфляції включають зменшення невизначеності в економіці та підвищення ефективності цінового механізму. Зменшення рівня інфляції має сприятливий вплив на рівень нагромадження капіталу у випадках податкових викривлень або коли інвестиційні рішення приймаються з довгостроковою перспективою. Більше того, невизначеність, пов'язана з вищою волатильністю інфляції, може перешкодити компаніям інвестувати в проекти, які мають високу віддачу, через вищий рівень ризику

Параметри державної фіскальної політики також можуть доволі сильно впливати на промислового виробництва та економічного зростання в середньостроковій перспективі. Зокрема, коли державний дефіцит фінансує споживання або трансфери, традиційним аргументом на користь збалансованої політики є зменшення ефекту витіснення інвестицій приватного сектора. Крім того, якщо фіскальна політика розглядається як така, що суперечить монетарній політиці, довіра до останньої може бути підірвана, що призведе до зростання облікових ставок і тиску на обмінні курси та матиме негативні наслідки для нагромадження капіталу [5, с. 18].

Податки та збори, які є необхідними для фінансування державних витрат, також можуть спотворювати стимули, що матиме негативні наслідки для ефективного розподілу ресурсів та зростання обсягів виробництва. Основний висновок з проведеного автором аналізу економічної літератури полягає в тому, що державне втручання може впливати як на обсяги, так і на наслідки фінансування структури державних видатків. За умов невисокого податкового навантаження результативність державних витрат, ймовірно, перевищить соціальні витрати на залучення коштів. Однак державні витрати та рівень податкового навантаження можуть досягти небезпечно високого рівня, обумовлюючи негативний вплив на економічну ефективність та зростання. Особливо відчутними негативні наслідки оподаткування можуть бути у випадку, якщо фінансування значною мірою залежить від прямих податків [5, с. 18].

Фінансові ринки також сприяють економічному зростанню, забезпечуючи фінансування накопичення капіталу та сприяючи поширенню нових технологій. Добре розвинена фінансова система країни мобілізує заощадження шляхом спрямування невеликих заощаджень фізичних осіб у прибуткові масштабні інвестиції, водночас пропонуючи вкладникам високий рівень ліквідності. Вона також забезпечує страхування індивідуальних вкладників від ризиків через диверсифікацію та зменшує витрати на отримання інформації про перспективні проекти, наприклад, через спеціалізовані фінансові консультаційні послуги. Усі ці послуги, ймовірно, сприятимуть економічному зростанню, але теоретично можуть бути й протилежні ефекти. Наприклад, нижчий ризик і вищі прибутки в результаті диверсифікації можуть спонукати домогосподарства заощаджувати менше, якщо вплив доходу домінує над ефектом заміщення. Крім того, певною мірою зростання може спонукати до розвитку фінансових систем, таким чином може існувати елемент зворотної причинності.

Теорії міжнародної торгівлі окрім використання порівняльних переваг припускають додаткові вигоди від торгівлі, що виникають через економію на масштабах виробництва, вплив конкуренції та упровадження інноваційних технологій. Це може призвести як до більш високої загальної ефективності, так і до

зростання рівня інвестування, якщо впровадження іноземних технологій вимагає інвестицій у нові види капіталу. Так, прогрес, досягнутий країнами ОЕСР у зниженні тарифних бар'єрів і усуненні нетарифних бар'єрів, свідчить про позитивні переваги від торгівлі. Однак торгівля також може бути ендогенною для процесу зростання. Відносно відкрита позиція щодо торгівлі в країнах ОЕСР свідчить про те, що обсяг торгівлі відображає моделі зростання (і певною мірою географію, розмір і транспортні витрати) так само, як і обмеження у вигляді тарифних і нетарифних бар'єрів.

Історично технологічні зміни були джерелом економічних трансформацій. Але прискорення темпів інновацій у поєднанні з високими темпами глобалізаційних процесів посилили вплив технологічних змін на можливість досягнення глобального лідерства. Інновації сприяли зростанню рівня життя населення, проте, вони також стали причиною значних потрясінь у сфері зайнятості. Поява великих глобальних інтернет-платформ і накопичення ними даних створює ризик створення постійних олігополістичних ринків із значним впливом на глобальний розподіл багатства [28, с. 15]. Розвиток нематеріальної економіки, у якій створення вартості залежить від отримання та обробки величезних обсягів інформації, перетворило дані на цінний товар. У результаті управління технологіями та даними стало критичним питанням у цифровій економіці. Але поточні способи управління транскордонними потоками даних через торговельні угоди не створили багатосторонніх, зобов'язуючих або сумісних правил використання даних.

Країни, що розвиваються, сплачують за використання інтелектуальної власності, якою здебільшого володіють суб'єкти з розвинених економік, тоді як останні використовують свою політичну вагу, щоб захистити плоди інвестицій їхніх фірм у НДДКР як на внутрішньому ринку, так і за кордоном. Завдяки двостороннім торговельним угодам розвинені країни наполягають на більш надійних режимах захисту інтелектуальної власності на менш розвинутих ринках, часом нав'язуючи поширення застосування їх національних прав інтелектуальної власності на торговельних партнерів. У результаті країни, що розвиваються,

змушені діяти в умовах дедалі суворіших норм захисту інтелектуальної власності, щоб забезпечити доступ до інших компонентів економічного розвитку [28, с. 19].

Критики посилення глобальних норм захисту прав інтелектуальної власності висувують ряд аргументів. Стверджується, що такі правила негативно впливають на добробут країн, що розвиваються, прискорюють переміщення капіталу з країн, що розвиваються, до розвинутих країн. Стурбованість також викликає те, що права інтелектуальної власності обмежують доступ до знань, уповільнюють індустріалізацію, пригнічують інновації, обмежують конкуренцію та створюють перешкоду для передачі технологій у країни, що розвиваються. Патентний захист підвищує ціни на основні товари, такі як сільськогосподарські ресурси, загрожуючи продовольчому суверенітету та доступу до ліків в країнах, що розвиваються.

Важливо зазначити, що для багатьох сучасних розвинених країн політика інтелектуальної власності зі слабким патентним захистом була фундаментальною передумовою для їх зростання. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у 1991 році зазначила, що «передчасне посилення міжнародної системи захисту прав інтелектуальної власності можна розглядати як односпрямований процес, що надає перевагу монополюно контрольованим інноваціям, а не їх широкомасштабне розповсюдження через вільну ринкову конкуренцію, яка не відповідає практиці багатьох сучасних найрозвиненіших країн на ранніх етапах їхнього зростання» [28, с. 19].

Великі країни, що розвиваються, займають дедалі міцніші позиції як зацікавлені сторони та новатори у світовій фінансовій системі. Важливість фінансового сектора у світовій економіці значно зросла за останні десятиліття в умовах глобалізації та цифровою трансформації. Передова фінансова технологія залучила мільйони зацікавлених сторін у фінансову систему, однак це не призвело до створення механізмів ані для мінімізації системних ризиків, які загрожують розвитку фінансового сектору, ані для захисту вразливих верств населення. На тлі тривалого відновлення після глобальної фінансової кризи 2008 року світ тепер має впоратися з викликами пандемії COVID-19. Станом на травень 2020 року ринки,

що розвиваються, покинули понад 100 млрд дол США [28, с. 20], що стало найбільшою втечею капіталу в історії. На цьому тлі існує нагальна потреба покращити роботу все більш фрагментованої глобальної фінансової системи та усунути джерела системних ризиків у щільно взаємопов'язаному світі.

Основною причиною періодичного виникнення боргових криз, які мають руйнівні наслідки у глобальному вимірі, є відсутність режиму неплатоспроможності країн, подібного до процедур для корпорацій на шляху до дефолту, що обумовлене принципом національного суверенітету. Представники МВФ стверджують, що пандемія коронавірусу становить дуже серйозну загрозу для стабільності світової фінансової системи через стрімке зростання рівня заборгованості. У 2020 році світовий державний борг зріс на 13 в.п. до нового рекорду у 97 % від світового ВВП. У країнах з розвинутою економікою він зріс на 16 в.п. до 120 % їх сукупного ВВП, а на ринках, що розвиваються, — на 9 в.п. до 63 % від їх сукупного ВВП [21].

Ще одна важлива дискусія в контексті глобальної фінансової архітектури стосується покладання на долар США як світової резервної валюти та того, що відбувається, коли стабільність системи не відповідає цілям грошово-кредитної політики Сполучених Штатів Америки. Ця проблема спонукає країни, що розвиваються, самотійно страхуватися в умовах нестабільності зовнішнього фінансування шляхом накопичення валютних резервів. У той же час ця ситуація створює проблему несправедливості, оскільки інвестиції спрямовуються в активи безпечних індустріальних країн.

Численні взаємопов'язані фактори послабили систему оподаткування транснаціональних корпорацій протягом останніх кількох десятиліть, а саме: зниження рівнів податкових ставок; зростаючі транскордонні потоки капіталу; лазівки, які виникають через неузгодженість між юрисдикціями; агресивні стимули з боку держав, які змагаються за залучення транснаціональних компаній. Протягом кількох років політичні лідери та громадянське суспільство в усьому світі висловлювали занепокоєння щодо ухилення від сплати податків транснаціональними корпораціями, які, на відміну від вітчизняних компаній,

можуть скористатися прогалинами у взаємодії різноманітних податкових систем. У Великобританії спеціальне дослідження показало, що більше половини дочірніх компаній іноземних транснаціональних корпорацій не повідомили про відсутність оподатковуваного прибутку [7]. У США численні компанії зі списку Fortune 500 у 2018 році сплачували нульову ефективну федеральну ставку податку [15]. Залежно від методології, дослідження оцінюють що 500 - 600 млрд дол США корпоративного доходу та 200 млрд дол США індивідуального доходу щорічно мігрують до податкових гаваней законними та незаконними способами, з яких приблизно одна третина припадає на країни, що розвиваються [32].

Зростання нематеріальних активів, таких як патенти та програмне забезпечення, як головних рушійних сил глобальної економіки, спричинило конкуренцію між урядами за розміщення більшої частки таких активів, які можуть швидко переміщатися між юрисдикціями. Це середовище спонукало багатонаціональні корпорації будувати свою діяльність так, щоб мінімізувати податкові зобов'язання, наприклад, шляхом зменшення оподатковуваного доходу або переміщення прибутків до юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування, які звітують про невелику економічну діяльність або взагалі її не мають. У всьому світі поширені думки, що нинішня система дозволила транснаціональним корпораціям безкоштовно розпоряджатися суспільними благами, необхідними для процвітання їхнього бізнесу, одночасно підриваючи спроможність урядів надавати такі блага.

1.3. Методики оцінювання економічного лідерства країн світу

Оцінювання економічного лідерства країн у сучасній науковій літературі реалізується головним чином у складанні різних міжнародних рейтингів, що включають від окремих показників, до сотень даних. Серед міжнародних рейтингів найбільш комплексними є рейтинги конкурентоспроможності, що містять якісні і кількісні дані. Одним з найбільш популярних є глобальний

рейтинг конкурентоспроможності, що складається Всесвітнім економічним форумом. Основною для складання рейтингу є індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), який в собі акумулює фактори довгострокового економічного зростання та дозволяє обґрунтувати вибір політики і сформулювати ефективні економічні стратегії.

Поняття конкурентоспроможності країни трактується як сукупність складових національного середовища, які дозволяють більш ефективно використовувати фактори виробництва. Теоретичною основою рейтингу є дослідження факторів виробництва, тобто праці, капіталу і загальної продуктивності факторів (TFP). Індекс GCI вимірює саме ті умови і фактори, які впливають на TFP. Підвищення продуктивності праці вважається найважливішим чинником довгострокового економічного зростання. Емпіричне дослідження, проведене у 2018 році, виявило, що індекс GCI пояснює понад 81% коливань рівня доходу країн світу і 70% варіації країнових темпів довгострокового зростання.

Структура індексу GCI складається з 12 груп факторів продуктивності, об'єднаних у чотири категорії: економічне середовище, ринки, людський капітал та інноваційна екосистема (табл. 1.1).

Обчислення індексу GCI базується на послідовних агрегаціях балів, від рівня окремого індикатора (найбільш дезагрегований рівень) до загального балу (найвищий рівень). На кожному рівні агрегування кожен показник визначається шляхом обчислення середнього значення балів його компонентів. Загальна оцінка індексу є середнім значенням за 12 його складовими. Загалом у методиці використовується 103 показники, що об'єднані у 12 груп. Сорок сім індикаторів, що становить 30% від загальної кількості параметрів індексу GCI, отримано в результаті опитування управлінців, що регулярно проводиться Всесвітнім економічним форумом. Щороку в опитуванні беруть участь близько 15 тисяч керівників підприємств, а дані акумулюються 150ма інститутами-партнерами по всьому світу.

Таблиця 1.1. – Структурні складові індексу глобальної конкурентоспроможності GCI

Економічне середовище	Людський капітал	Ринки	Інноваційна екосистема
1. Інституції	5. Охорона здоров'я	7. Товарний ринок	11. Динамізм бізнесу
2. Інфраструктура	6. Навички	8. Ринок праці	12. Інноваційна спроможність
3. Адаптація ІКТ		9. Фінансова система	
4. Макроекономічна стабільність		10. Розмір ринку	

Джерело: складено автором на основі: [35, с. 2]

Інша відома методика оцінювання конкурентоспроможності країн запропонована швейцарським Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD), який з 1989 року публікує Щорічник світової конкурентоспроможності [39]. Останній являє собою щорічний звіт про конкурентоспроможність націй.

У щорічнику представлено глобальний рейтинг конкурентоспроможності 63 країн світу на основі близько 340 критеріїв вимірювання, з яких 2/3 – це статистичні дані з національних та міжнародних джерел, а 1/3 даних – це опитування управлінців (табл 1.2.). Усі показники конкурентоспроможності згруповано у чотири категорії: «Економічна ефективність», «Ефективність уряду», «Ефективність бізнесу» та «Інфраструктура». В свою чергу, кожна категорія показників розділена на 4-5 підкатегорій. Так, наприклад, до категорії «Економічна ефективність» вклучено такі підгрупи критеріїв, як «Національна економіка», «Міжнародна торгівля», «Міжнародні інвестиції», «Зайнятість» та «Ціни».

Таблиця 1.2. – Характеристика показників Щорічника світової конкурентоспроможності

Групи / підгрупи показників	Приклади деяких показників	Кількість показників
Економічна ефективність		82
Національна економіка	ВВП, млрд дол США; Валове нагромадження основного капіталу, % від ВВП; структура секторів економіки, % від ВВП тощо	26
Міжнародна торгівля	Поточний торговельний баланс, % від ВВП; Концентрація експорту (сукупна частка 5 топ-товарів, % від товарного експорту); Індекс «Умови торгівлі» тощо	25
Міжнародні інвестиції	ППІ, % від ВВП; ПЗІ, % від ВВП; чиста інвестиційна позиція, % від ВВП тощо	15
Зайнятість	Зайнятість, % від населення; структура зайнятості за секторами економіки, % від загальної зайнятості; довгострокове безробіття, % від робочої сили	10
Ціни	Індекс споживчих цін, середньорічний рівень; індекс вартості життя; ціни на бензин тощо	6
Ефективність уряду		72
Публічні фінанси	Дефіцит / профіцит державного бюджету, % від ВВП; валовий державний борг, % від ВВП; ефективність управління публічними фінансами тощо	10
Податкова політика	Валовий обсяг податкових надходжень, % від ВВП; обсяг надходжень від податків з доходів громадян, % від ВВП; ставка податку на прибуток корпорацій тощо	11
Інституційне середовище	Вартість капіталу, що сприяє розвитку бізнесу; спред відсоткових ставок; валютні резерви, дол США на душу населення тощо	16
Регуляторне правове поле	Імпортні тарифні бар'єри; відкритість системи державних закупівель; процедури започаткування бізнесу, кількість процедур тощо	19
Соціальний контекст	Населення віком старше 65 років, % від населення; ризик політичної нестабільності; індекс гендерної нерівності тощо	16
Ефективність бізнесу		74
Продуктивність та ефективність	ВВП в розрахунку на одного зайнятого, дол США; Ефективність великих корпорацій; Застосування цифрових технологій тощо	10
Ринок праці	Погодинна оплата праці в обробній промисловості, дол США на працівника; Середня кількість робочих годин на рік; чисельність робочої сили, млн осіб	24
Фінанси	Частка банківських активів у ВВП, %; Обсяги трансакцій за кредитними картками, дол США на душу населення; доступ до фінансових послуг, частка дорослого населення, що має фінансовий рахунок тощо	19
Управлінські практики	Змінність ринкової кон'юнктури; довіра до менеджерів у суспільстві; побоювання підприємницького банкрутства, % респондентів які через страх банкрутства не створюватимуть бізнес тощо	14
Цінності	Ставлення до глобалізації; відкритість національної культури до зарубіжних ідей; адаптивність працівників до нових викликів тощо	7
Інфраструктура		106
Базова інфраструктура	Розміри орної території, м ² на душу населення; внутрішні водні ресурси, м ³ на душу населення; приріст чисельності населення тощо	20
Технологічна інфраструктура	Інвестиції у телекомунікації, % від ВВП; чисельність користувачів інтернету на 1000 осіб; середня швидкість широкосмугового інтернету тощо	17
Наукова інфраструктура	Витрати на НДР, % від ВВП; Чисельність наукових працівників, в еквіваленті повної зайнятості; Частка випускників в сфері ІКТ, математичних, інженерних та інших точних наук тощо	22
Охорона здоров'я	Витрати на охорону здоров'я, % від ВВП; якість інфраструктури охорони здоров'я; ефективність споживання води, дол США на м ³ тощо	28
Освіта	Витрати на освіту, % від ВВП; витрати на освіту у розрахунку на одного студента; рівень неписьменності серед дорослих старше 15 років, % від чисельності населення тощо	19

Джерело: складено автором на основі: [22]

Згідно з підходом, запропонованим, федерацією швейцарського бізнесу «Economiesuisse», яка об'єднує близько 100 тисяч компаній різного розміру із загальною кількістю працівників 2 млн осіб у Швейцарії, включає 100 галузових асоціацій і 20 кантональних торгових палат, для досягнення економічного лідерства країни необхідне сприятливе бізнес-середовище, складові якого представлено на рисунку 1.1 [33].



Рисунок 1.1 – Фактори успіху економіки Швейцарії

Джерело: [33]

Висока якість швейцарської системи освіти та наукових досліджень є ключовим фактором інноваційного прогресу в економіці. Таку дуальну систему освіти, яка дозволяє молодим людям розвивати свої таланти, необхідно культивувати та постійно розвивати. Важливим є також підтримання інтенсивного співробітництва між державними дослідницькими установами та приватним сектором економіки. Оскільки інвестиції в освіту та дослідження окупаються лише в довгостроковій перспективі, ними ніколи не можна жертвувати заради короткострокової політичної вигоди.

Іншим чинником економічного лідерства є безпечне, конкурентоспроможне енергопостачання та ефективний захист навколишнього середовища. Енергопостачання Швейцарії є достатнім, економічно ефективним і безпечним. Країна раціонально ставиться до переваг і недоліків різних форм виробництва енергії та ефективно їх використовує. Економіка, зі свого боку, працює на високому рівні енергоефективності та намагається її вдосконалювати. Енергетичний ринок Швейцарії тісно пов'язаний із зарубіжними країнами та має стати частиною єдиного європейського ринку. Оскільки добре збережене навколишнє середовище є важливою передумовою для розташування бізнесу, економіка підтримує зусилля щодо економічного використання природних ресурсів.

Важливим фактором також є доступ до світових ринків, основними інструментами якого є дво- та багатосторонні угоди про вільну торгівлю з Європейським Союзом та міжнародними організаціями, такими як СОТ та ОЕСР.

Здорові державні фінанси зміцнюють довіру інвесторів, які шукають привабливе місце для бізнесу. У цьому відношенні важливу роль відіграє сприятлива фінансова та податкова політика країни. Перевагою податкової політики Швейцарії є те, що вона базується на федералізмі та конкуренції: кантони, які опинилися в невігідному становищі через цю конкуренцію, отримують вигоду від справедливої системи фіскального вирівнювання.

Відкритий, гнучкий ринок праці значною мірою сприяє процвітанню економіки країни, формуючи передумови для світового лідерства, адже компанії можуть знайти кваліфікований персонал, який їм потрібен для зростання. Під час кризи вони можуть скорочувати робочі місця без бюрократичного втручання, щоб забезпечити своє виживання. Це разом із дієвим соціальним партнерством запобігає високому безробіттю та соціальним хвилюванням.

Вільне підприємництво є основою економічного успіху розвинених країн, тому держава повинна мінімізувати законодавче втручання у вільний ринок, окрім як для захисту економічної свободи чи прав власності. Лише там, де ринки зазнають невдачі, уряд має втручатися. І навіть тоді регулювання має бути

максимально прагматичним, а їх застосування — небюрократичним і зручним для підприємств.

Важливим спільним завданням уряду та приватного сектору є забезпечення високоякісної інфраструктури у сфері транспорту, енергетики та телекомунікацій, що сприяє економічному зміцненню країни. Розширення наявних потужностей має базуватися на потребах бізнесу та населення. Кожен об'єкт інфраструктури потребує максимально можливого ступеня самоокупності. Уряд встановлює основні правила, які дозволяють різним видам транспорту, джерелам енергії або постачальникам телекомунікацій розвиватися та вдосконалюватися через конкуренцію.

Успішна економічна політика країни уряду створює стабільне середовище, яке дозволяє компаніям довгостроково інвестувати. Правова визначеність, стабільні соціальні та політичні умови та незалежна монетарна політика є основними умовами сталого економічного успіху країни. Особливо це стосується Швейцарії: як мала нація без значних природних ресурсів, вона може забезпечити та розширити своє процвітання, лише якщо створить бізнес-середовище, яке дозволить процвітати інноваціям і розвивати компанії.

Функціонуюча ринкова економіка та ефективна конкуренція: щоб забезпечити безперебійне функціонування ринкової економіки необхідно збалансувати, які послуги повинні надаватися урядом і приватним сектором. Уряд має важливе завдання сприяти конкуренції скрізь, де це можливо, тоді як ізоляція та протекціонізм не є рецептом для процвітання та конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ДЕТЕРМІНАНТ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

2.1. Аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку провідних країн світу

Оцінка економічного лідерства країн світу здійснюється за низкою критеріїв, одним із найважливіших з яких є рівень доходів, що відображається показником ВВП на душу населення. За даними Групи Світового Банку, в світі є три країни, в яких цей показник є найвищим і перевершує позначку у 100 тис дол США: Люксембург (115 тис дол США), Сінгапур (106) та Ірландія (102) (рис. 2.1).

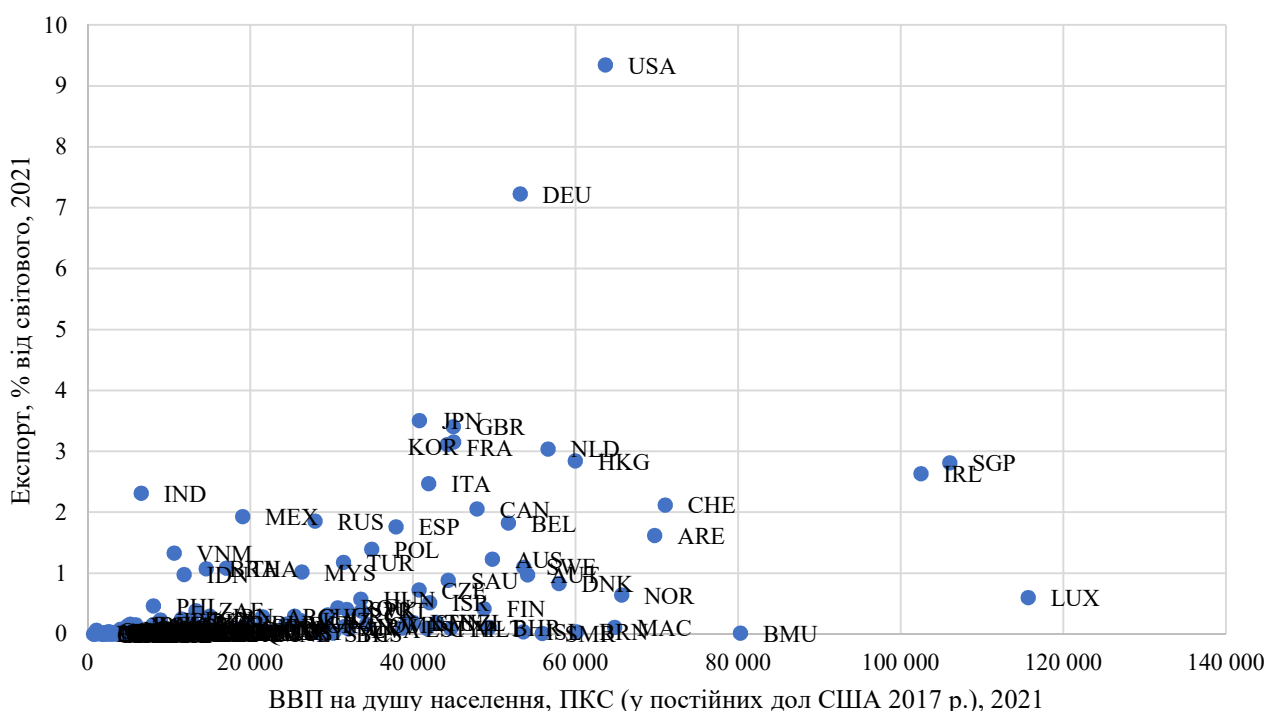


Рис. 2.1 – Групування країн за ВВП на душу населення та часткою у світовому експорті, 2021 р.

Джерело: складено автором на основі [38].

Окрім того, до топ-25 країн за цим показником увійшли Бермудські острови (80 тис дол США), Швейцарія (71), ОАЕ (70), Норвегія (66), ОАР Макао (65), Сполучені Штати Америки (64), Бруней Даруссалам (60), Гонконг (60), Данія (58), Нідерланди (57), Сан-Марино (56), Австрія (54), Швеція (54), Ісландія (54), Німеччина (53), Бельгія (52), Австралія (50), Бахрейн (49), Фінляндія (49), Канада (49), Франція (45), Об'єднане Королівство (45). Усі ці країни безумовно належать до високодохідних економік, проте їх значення у світовій економіці, вплив на світові ринки та виробничі системи доволі сильно відрізняється.

Як випливає з рисунку 2.1, далеко не усі високодохідні країни мають аналогічні високі показники на світових ринках за показником частки у світовому експорті. Провідні позиції у торговельних потоках належать США, які з експортом в обсязі 2,2 трлн дол США забезпечили 9,4 % від світового експорту у 2021 році, Німеччині (7,2 % від світового експорту), Японії (3,5 %), Великобританії (3,4 %), Франції (3,2 %), Південній Кореї (3,1 %), Нідерландам (3,0 %), Гонконгу (2,8 %), Сінгапуру (2,8 %), Ірландії (2,6 %), Італії (2,5 %), Індії (2,3 %), Швейцарії (2,1 %), Канаді (2,0 %), Мексиці (1,9 %), Бельгії (1,8) та ін.

Таким чином, поєднання високого рівня середньодушових доходів населення із міцними позиціями на світових ринках товарів і послуг може свідчити про наявність необхідних передумов для світового економічного лідерства таких країн Північної Америки, як США і Канада, низки європейських країн (Німеччина, Франція, Великобританія, Ірландія, Бельгія, Нідерланди та Швейцарія), а також Азії (Японія, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур). Саме ці три географічних регіони сформували так звану світову тріаду (Північна Америка — Західна Європа — Азія), що є найбільш конкурентоспроможними центрами і складають ядро світової економіки.

У сучасному взаємопов'язаному світі економічне лідерство та процвітання економіки США безпосередньо пов'язане з глобалізацією. Причина полягає в тому 95 % споживачів проживають за межами США, а міжнародна торгівля підтримує більше 40 млн американських робочих місць. Це означає, що США не можуть обмежити свої економічні пріоритети лише внутрішнім ринком, сподіваючись на

глобальне лідерство та процвітання [3, с. 2]. Частка експорту у ВВП США зросла більш ніж вдвічі — з 5% у 1965 році [3, с. 2] до 10,9 % у 2021 році [38].

В умовах глобалізації економічних відносин економічне зростання в інших країнах створило нові можливості для американських компаній будь-якого розміру. Як наслідок, участь Америки в глобальній економіці має важливе значення для довгострокового економічного зростання та забезпечує високу віддачу від інвестицій, сприяє зміцненню міжнародної конкурентоспроможності, відкриваючи нові ринки для американського бізнесу. Так, сьогодні 11 з 15 найбільших експортних ринків є колишніми реципієнтами фінансової допомоги США. З 2011 року американські дипломати та представники зовнішньоекономічної служби сприяли інвестуванню в обсязі понад 18 млрд дол США на закордонних ринках для сотень американських компаній [3, с. 2].

Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2021 році склали 1,6 трлн дол США, що на 64 % більше порівняно з рівнем 2020 року (першого року пандемії COVID-19), який становив менше 1 трлн дол США [40, с. 2]. Глобальні потоки ПІІ здобули позитивний імпульс головним чином через бурхливий розвиток ринків злиття та поглинання та швидке зростання міжнародного проектного фінансування в результаті сприятливих умов фінансування та стимулювання інвестицій в інфраструктуру.

За даними доповіді ЮНКТАД про світові інвестиції провідними реципієнтами іноземних інвестицій у 2021 році, на яких у сукупності припало більше 70 % від світового обсягу притоку ПІІ стали США (367,4 млрд дол США, або 23,2 % від глобального обсягу), Китай (181,0 млрд дол США; 11,4 %), Гонконг (140,7 млрд дол США; 8,9 %), Європейський Союз (137,5 млрд дол США; 8,7 %), Сінгапур (99,1 млрд дол США; 6,3 %), Канада (59,7 млрд дол США; 3,8 %), Бразилія (50,4 млрд дол США; 3,2 %), Індія (44,7 млрд дол США; 2,8 %) та Південна Африка (40,9 млрд дол США; 2,6 %) (рис. 2.2). При цьому, очевидною є чітко виражена середньострокова циклічність міжнародного інвестування. Так, протягом останніх 30 років інвестиційні піки спостерігалися у 2000 р., 2007 р.,

2011р. та 2015 р. Водночас у 2003 р., 2009 р. та 2020 р. спостерігалися глобальні кризи інвестиційної активності.

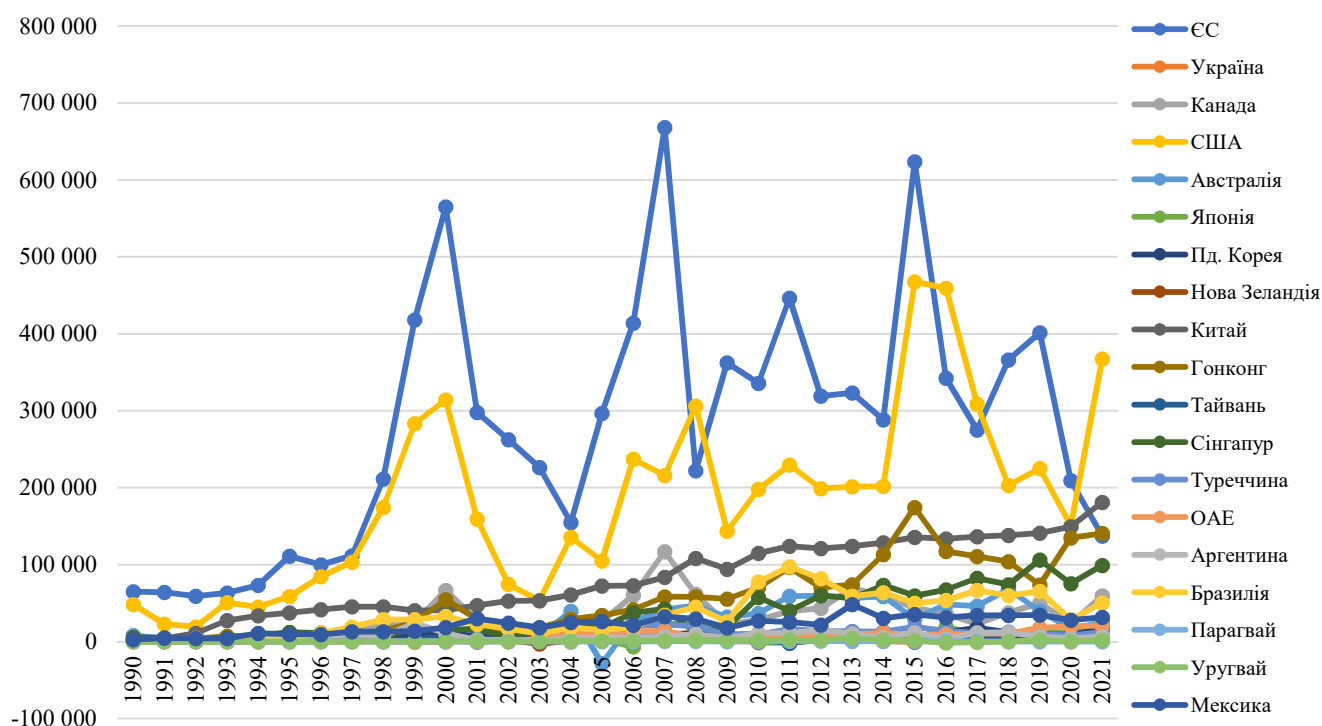


Рис. 2.2 – Динаміка прямих іноземних інвестицій за країнами світу,
млн дол США

Джерело: складено автором на основі [16].

Однак глобальне середовище для міжнародного бізнесу та транскордонних інвестицій кардинально змінилося у 2022 році з початком війни в Україні, коли світова економіка ще не відновилася від наслідків пандемії. Війна має далекосяжні економічні наслідки, викликаючи світову комплексну енергетичну, паливну та фінансову кризу, що спричиняє інфляцію та розкручує боргову спіраль. Невизначеність і бажання інвесторів уникнути ризиків можуть спричинити значний тиск на глобальні ПІІ у 2022-2023 роках. Прямі та опосередковані наслідки війни (санкції, дефіцит енергоносіїв, продовольчих та інших основних товарів) доповнюються ще й новим спалахом COVID-19 у Китаї, який призводить до поновлення карантину в деяких регіонах, які відіграють важливу роль у глобальних

ланцюжках створення вартості (GVC), що може суттєво погіршити перспективи вкладення нових інвестицій [40, с. 2].

Фінансова допомога від американської Корпорації приватних зарубіжних інвестицій (Overseas Private Investment Corporation) забезпечила понад 200 млрд дол США американських приватних інвестицій, експортних поставок в обсязі 80 млрд дол США та понад 280 тис робочих місць у США. На кожен 1 долар США, який Агентство з торгівлі та розвитку США (USTDA) інвестувало у свої програми, було створено 85 дол США експорту американських компаній. Кожен із цих факторів підсилює думку про те, що стратегічні інвестиції в дипломатію та фінансову допомогу не лише зміцнюють партнерів за межами США, але й мають вирішальне значення для утвердження глобального лідерства цієї країни [3, с. 2].

Як відомо, на сучасному етапі розвитку ядром світової економіки є модель розвитку, що базується на знаннях: протягом останніх 20 років наукоємність світового ВВП зростає із 2,1 % до 2,6 % (рис. 2.3).

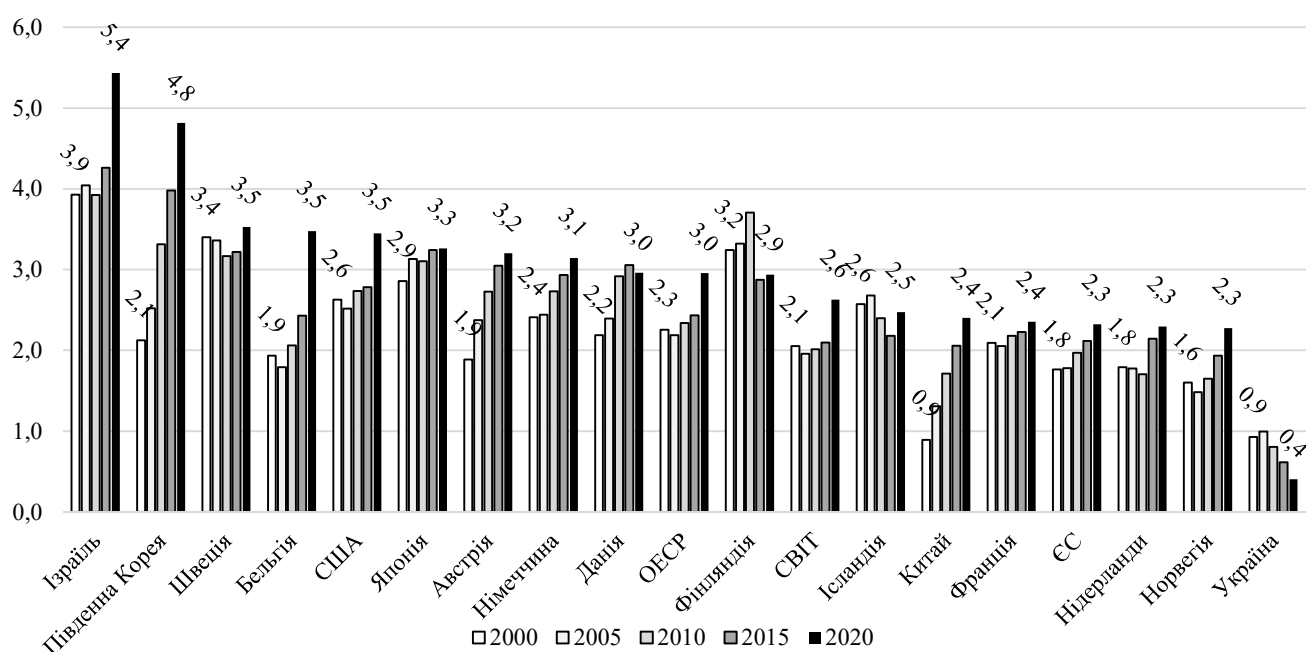


Рис. 2.3 – Валові витрати на дослідження та розробки, % від ВВП

Джерело: складено автором на основі [16].

Як видно з рисунку 2.3, світовими технологічними лідерами за критерієм частки валових витрат на НДДКР у ВВП станом на 2020 рік були Ізраїль (5,4 %),

Південна Корея (4,8 %), Швеція (3,5 %), Бельгія (3,5 %), США (3,5 %), Японія (3,3 %), Австрія (3,2 %), Німеччина (3,1 %), Данія (3,0 %) та Фінляндія (2,9 %). Важливо зазначити, що для країн ОЕСР наукоємність ВВП (3,0 %) перевищує середньосвітовий показник, тоді як для країн ЄС (2,3 %) — поступається йому. Окрім того, на увагу заслуговує інноваційний прогрес Китаю, наукоємність ВВП якого протягом останніх 20 років невпинно зростала з 0,9 % ВВП у 2000 році до 2,4 % ВВП у 2020 р., що дозволило цій країні закріпити свої досягнення у сфері промисловості досягненнями у науково-технічній сфері. В Україні, нажаль, спостерігалися прямо протилежні тенденції: наукоємність вітчизняного ВВП знизилася з 0,9 % ВВП у 2000 році до 0,4 % ВВП – у 2020 році.

2.2. Конкурентне позиціонування розвинених країн світу у глобальній економічній системі

За даними глобального рейтингу конкурентоспроможності швейцарського Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD), провідні місця в світовій економіці належать невеликим за розмірами європейським та азійським країнам, з яких Данія у 2022 році вперше посіла провідне місце в світовому рейтингу (Додаток А). Традиційно потужними є позиції таких країн, як Швейцарія, Швеція, Сінгапур, Гонконг, Нідерланди, Тайвань та Фінляндія (табл. 2.1). Цікаво, що навіть не всі великі країни «Великої Сімки» потрапили до топ-20. Так, зокрема США у 2022 році посіли 10 місце, Канада – 14те, Німеччина – 15те, Великобританія – 23те, Франція – 28ме, Японія – 34те, Італія – 41ше.

Економічне лідерство зазначеної групи країн також підтверджується глобальним рейтингом конкурентоспроможності, що складається Всесвітнім економічним форумом (рис. 2.4). У Топ-10 найбільш конкурентоспроможних країн знову-ж-таки увійшли розвинені малі європейські та азійські країни з відкритою ринковою економікою: Сінгапур (1ше місце), Гонконг (3), Швейцарія (5),

Швеція (8), Данія (10). Фінляндія, Тайвань і Люксембург з-посеред більш ніж 140 країн світу зайняли також вискі позиції — одинадцяту, дванадцяту та вісімнадцяту відповідно. Майже всі великі країни «Великої Сімки» у цьому рейтингу займають такі ж високі позиції, які і малі азійські та європейські країни-лідери. Так, США посіли другу позицію у рейтингу, Японія — шосту, Німеччина — сьому, Великобританія — дев'яту, Канада — чотирнадцяту, Франція — п'ятнадцяту, водночас Італія — аж тридцяту позицію.

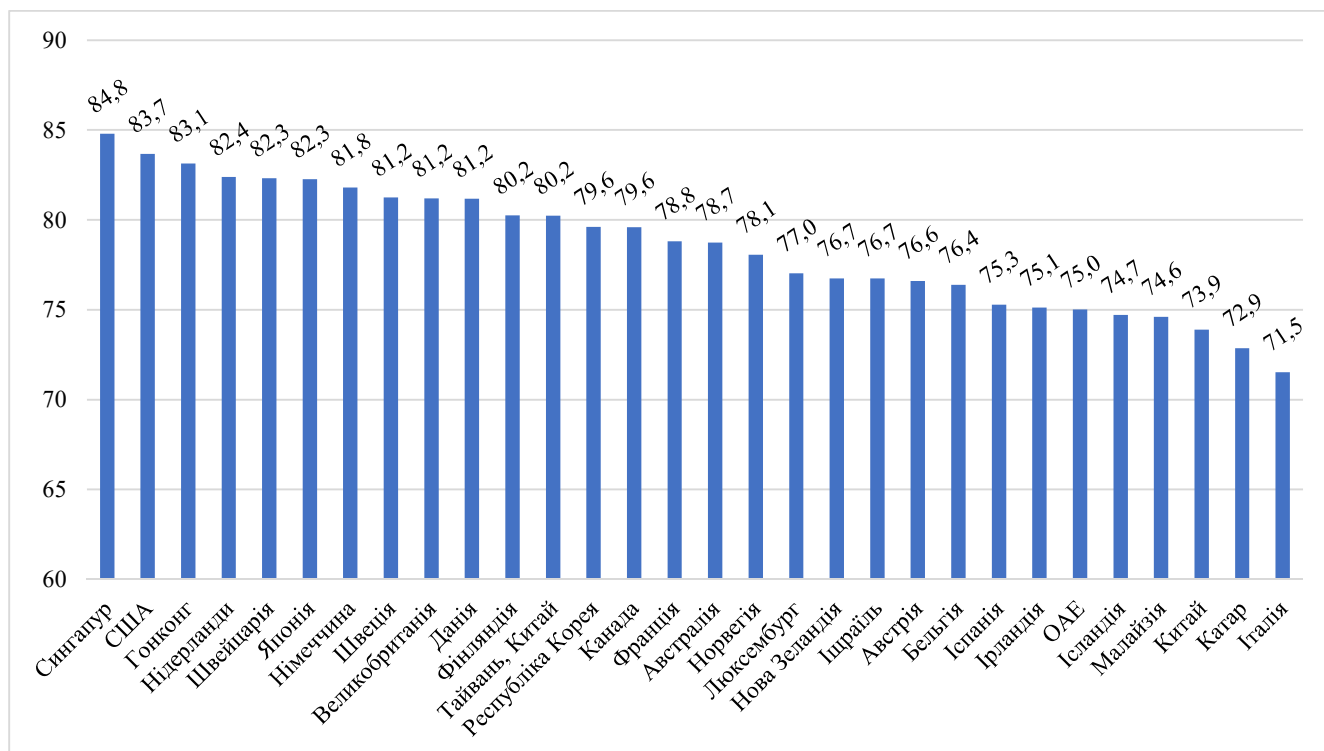
Таблиця 2.1. – Світовий рейтинг конкурентоспроможності за IMD

Країна	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Данія	6	8	2	3	1
Швейцарія	5	4	3	1	2
Сінгапур	3	1	1	5	3
Швеція	9	9	6	2	4
САР Гонконг	2	2	5	7	5
Нідерланди	4	6	4	4	6
Тайвань, Китай	17	16	11	8	7
Фінляндія	16	15	13	11	8
Норвегія	8	11	7	6	9
США	1	3	10	10	10
Ірландія	12	7	12	13	11
ОАЕ	7	5	9	9	12
Люксембург	11	12	15	12	13
Канада	10	13	8	14	14
Німеччина	15	17	17	15	15
Ісландія	24	20	21	21	16
Китай	13	14	20	16	17
Катар	14	10	14	17	18
Австралія	19	18	18	22	19
Австрія	18	19	16	19	20

Джерело: складено автором за [39].

Аналіз значень глобального індексу конкурентоспроможності (GCI) у міжнародному вимірі дозволив виявити значні відмінності середніх рівнів конкурентоспроможності за регіонами світу. Загалом результати свідчать, що Східна Азія та Тихоокеанський регіон (17 країн) досягли найвищого медіанного значення GCI (73,9) серед усіх регіонів світу. Далі йдуть 39 країн Європи та Північної Америки (70,9). Однак у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні розрив

у конкурентоспроможності між найвищими та найнижчими показниками значно більший (34,7), ніж у Європі та Північній Америці (28,9) [35, с. 11]. Це свідчить про те, що у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні деяким країнам потрібно розвиватися швидше, щоб подолати свої прогалини та підняти свій рівень конкурентоспроможності.



**Рис. 2.4 – Топ-30 країн у рейтингу глобальної конкурентоспроможності
Всесвітнього економічного форуму, 2019 рік**

Джерело: складено автором за [36].

Чинники економічного лідерства країн доволі наочно можна проілюструвати за допомогою багатокутників конкурентоспроможності, які детально відображають відносні переваги чи програші країни у кожній сфері конкурентоспроможності (рис. 2.5, 2.6).

На багатокутнику від центру на 12 осях з поділками від 0 до 100 відображаються відповідні субіндекси конкурентоспроможності країн, що є відносними показниками, що змінюються у діапазоні від 0 (мінімальне значення у вибірці країн) до 100 (максимальне значення). Параметри

конкурентоспроможності країн можна порівняти із середньосвітовими показниками та знайти відповідні конкурентні переваги, які будуть позначені на багатокутнику поділками, що знаходяться далі від центру багатокутників, ніж база для порівняння. Таким чином, чим ближче значення параметру конкурентоспроможності до нульового (центру багатокутника), тим менше переваг за цим параметром має країна. Тоді як максимально віддалені від центру значення параметрів свідчать про більшу конкурентоспроможність, що є максимальною на рівні 100.

Як впливає з аналізу багатокутників на рисунках 2.5 та 2.6, розвинені високодохідні країни мають значні переваги за всіма групами факторів конкурентоспроможності порівняно із середньосвітовими значеннями. США володіють найбільшими перевагами за показниками розміру внутрішнього ринку, економічної стабільності, фінансової системи, динамізму бізнесу, інноваційної спроможності та навичок працівників. У Китаю, як основного опонента США та претендента на світове економічне лідерство, максимальними, або близькими до максимальних є переваги за критеріями розміру внутрішнього ринку, економічної стабільності, фінансової системи та інфраструктури. При цьому, Китай найбільше поступається за такими параметрами, як інституції, ринок праці, товарний ринок та навички працівників, що відповідають середньосвітовому рівню. Окрім того, Китай також поступається групі високодохідних країн за такими параметрами конкурентоспроможності, як динамізм бізнесу та система охорони здоров'я. Проте в цілому, за більшістю показників Китай перевищує середньосвітовий рівень, що з врахуванням масштабів національної економіки та чисельності населення цієї країни гарантує для неї доволі потужну конкурентну позицію у світовій економіці.

Ще одним потужним конкурентоспроможним регіоном світу є Західна Європа, лідерські позиції в якій безумовно належать Великобританії, Німеччині та Франції, які мають доволі схожі профілі конкурентоспроможності та за усіма її критеріями перевершують не лише середньосвітові значення, але й переважну більшість середні показників для групи високодохідних країн.

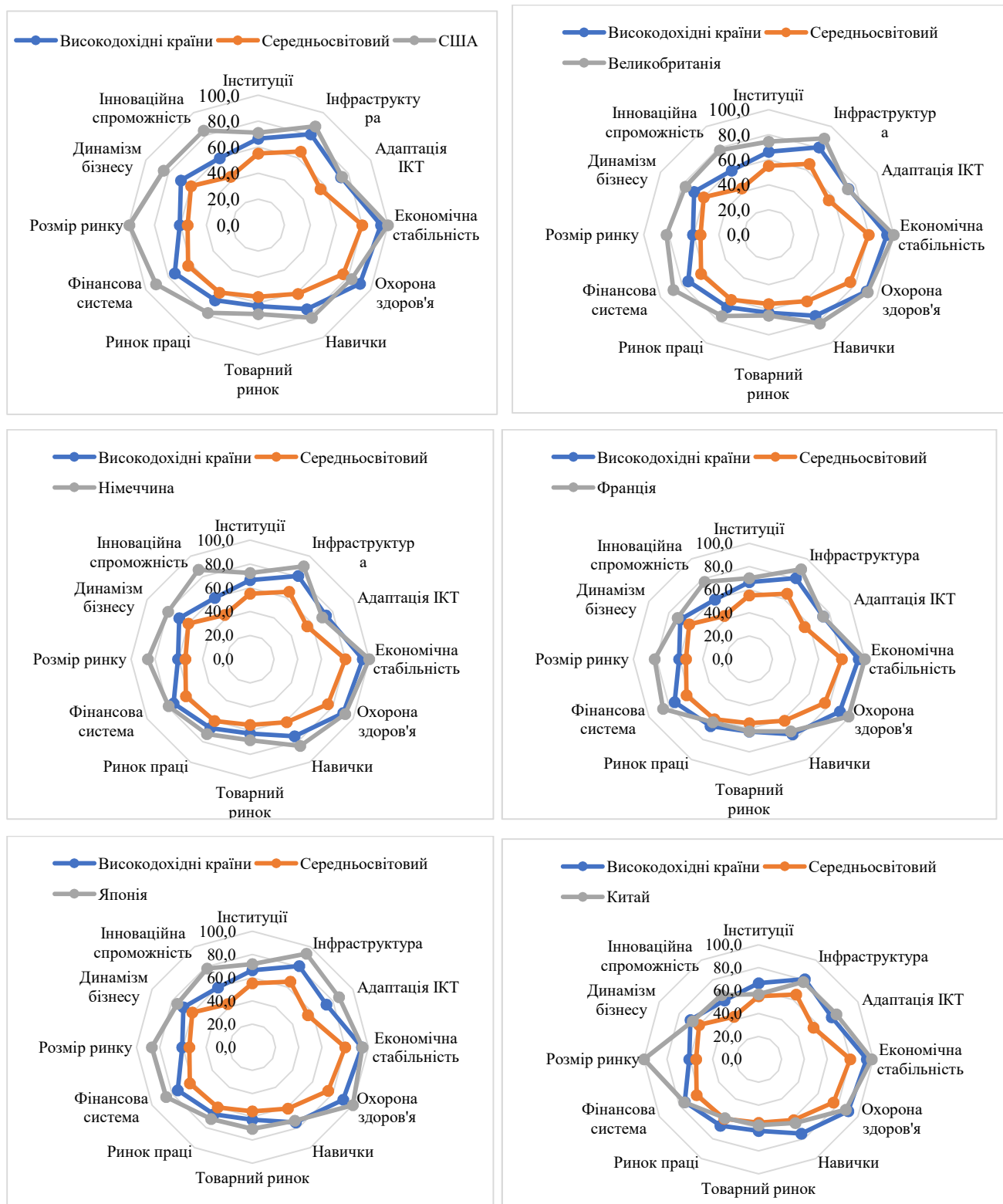


Рис. 2.5 – Багатокутники конкурентоспроможності США, Великобританії, Німеччини, Франції, Китаю та Японії за 12 групами факторів конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, 2019 рік

Джерело: складено автором за [36].

Азійський регіон не обмежується лише масштабною економікою Китаю. В ньому сформувався потужною анклав конкурентоспроможних країн, серед яких до когорти світових лідерів безумовно слід віднести Японію, яка має надвисокі показники за усіма критеріями конкурентоспроможності, а за критеріями «адаптації ІКТ» та якості «охорони здоров'я» випереджують усі вищезазначені розвинені країни та Китай.

Далі пропонується проаналізувати параметри конкурентоспроможності малих (за територією, але не за економічним значенням) країн Європи та Азії, які посідають найвищі позиції у різних рейтингах глобальної конкурентоспроможності (рис. 2.6).

Як видно з рисунку, Данія, Швейцарія, Гонконг, Сінгапур і Тайвань за усіма параметрами перевищують середній рівень для високодохідних країн світу. При цьому у Данії та Швейцарії відносно нижчі показники за критерієм «Розмір ринку», хоча загалом вони відповідають середньому рівню групи високодохідних країн та перевищують середньосвітовий рівень. Загалом, найвищі значення конкурентних переваг аналізовані країни демонструють за критеріями економічної стабільності, інфраструктури та охорони здоров'я.

Південна Корея, як і найбільш конкурентні малі країни Азії, має загалом високі значення більшості показників конкурентоспроможності. Проте такі категорії, як «Інституції», «Навички» та «Динамізм бізнесу» відповідають середньому для високодохідних країн рівню, а значення показників «Ринок праці» та «Товарний ринок» є ще нижчими та наближаються до середньосвітового рівня.

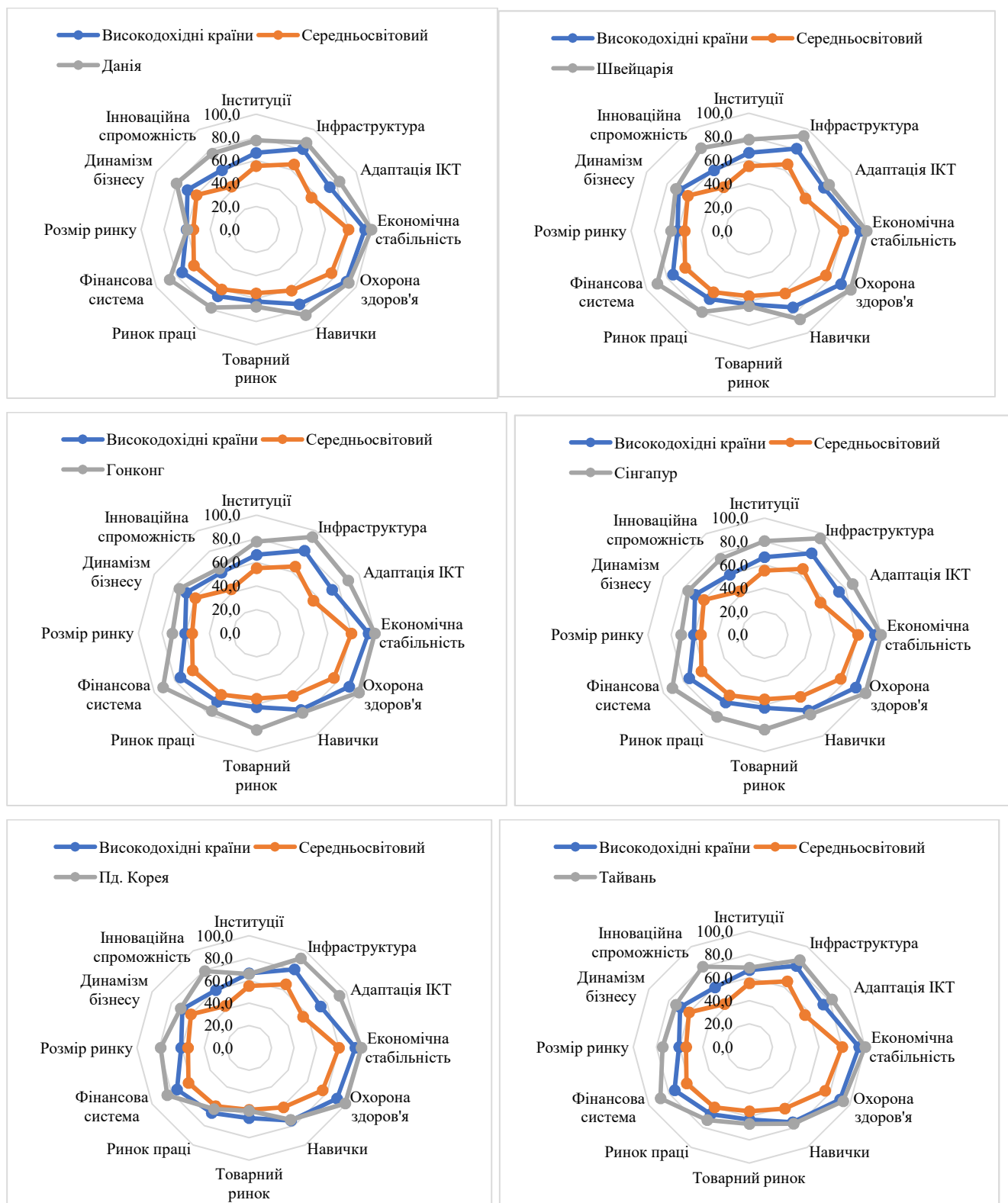


Рис. 2.6 – Багатокутники конкурентоспроможності Данії, Швейцарії, Гонконгу, Сінгапуру, Тайваню та Південної Кореї за 12 групами факторів конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, 2019 рік

Джерело: складено автором за [36].

2.3. Інституційні особливості забезпечення глобального економічного лідерства розвинених країн

Криза, викликана пандемією COVID-19, глибоко вплинула на міжнародну торгівлю та ринки капіталу. Зростання експортних витрат, порушення ланцюгів постачання, а також втрата ринків ускладнюють багатьом експортерам доступ до зовнішнього фінансування. Ця криза непропорційно сильно вплинула на малі та середні підприємства (МСП), підвищивши ризики їх банкрутства.

Під час криз уряди країн традиційно підтримували вітчизняних експортерів через експортно-кредитні агентства (ЕКА), що, як правило, фінансуються державою та допомагають підприємствам знаходити комерційні можливості за кордоном, а також можуть виступати в якості кредитора останньої інстанції, якщо комерційні банки відмовляться надавати середньо- та довгострокове кредитування. У 1980-х роках із зміцненням комерційних фінансових ринків суттєво зменшилась роль ЕКА. Однак, з початком світової фінансової кризи 2008 року експортно-кредитні агентства були відроджені як критично важливі провайдери ліквідності для міжнародної торгової системи, хоч і не всі вони відновили свою традиційну роль кредитора останньої інстанції.

Так, зокрема, у 2020 році експортно-кредитне агентство Данії «EKF» розширило свої послуги перестрахування, щоб охопити країни ОЕСР та ЄС, де імпортери датських товарів мали проблеми з ліквідністю [12]. Польське експортно-кредитне агентство «KUKE» розширило страхування політичних та комерційних ризиків здійснення експортних операцій із терміном погашення понад два роки. Агентство «Export Finance Australia» створило новий фонд капіталу на 500 млн австралійських доларів для раніше прибуткових експортерів, які через COVID-19 більше не могли отримувати фінансування з комерційних джерел [12]. Експортно-імпортерний банк Сполучених Штатів («EXIM») також ухвалив цілу низку надзвичайних заходів щодо коронавірусу, щоб забезпечити ліквідність ринку та допомогти американські компанії на міжнародних ринках.

Загалом, глобальна система регулювання державної кредитної підтримки експорту була фрагментованою ще до викликів, спричинених кризою COVID-19. Після фінансової кризи 2008 року більшість ЕКА не відновили свою колишню роль щодо забезпечення ліквідності у міжнародній торговій системі, натомість вони перетворилися на інструменти внутрішньої промислової політики, покликаної забезпечити доступ до зовнішніх ринків в період глобальної стагнації.

Діяльність ЕКА регулюється міжнародними угодами, ключовою серед яких є угода ОЕСР «Про офіційно підтримувані експортні кредити» (англійською — the OECD Arrangement on Officially Supported Exports Credits). Угода встановлює загальні умови та принципи експортного кредитування, включаючи мінімальні відсоткові ставки, комісію за ризик, а також детальні умови погашення кредитів. Окрім того експортні кредити дозволені згідно з Угодою Світової організації торгівлі про субсидії та компенсаційні заходи (англійською — Subsidies and Countervailing Measures – SCM). При цьому, угода SCM вводить обмеження в сфері експортного кредитування таким чином, щоб уряди не могли надавати експортні кредити за ставками, нижчими від ставок, фактично сплачених за кошти.

Таким чином, угода ОЕСР могла б створити безпечні та недискримінаційні умови експортного кредитування у міжнародній торгівлі, проте два провідних світових постачальники експортних кредитів (Китай та Індія) не були учасниками угоди, а отже у своїй діяльності не дотримувалися її принципів та обмежень. На цю ситуацію доволі гнучко відреагували ЕКА країн-учасниць угоди, скориставшись гнучкістю її положень та розробивши заходи поза її сферою. Експортно-кредитні агентства значно розширили інструментарій підтримки експорту, включивши до своїх портфелів такі важелі, як страхування закордонних інвестицій, механізми ринкового вікна та активізацію інституцій фінансування розвитку (development finance institution – DFI). «Ринкове вікно» (market window) — це установа, якою володіє або керує держава, та працює на комерційній основі за певного рівня державної підтримки. Прикладами таких установ можуть бути такі організації, як «Export Development Canada» (Канада) або Kreditanstalt für

Wiederaufbau (Німеччина), що надають гнучкі форми фінансово-кредитної підтримки національних експортерів, які виходять за межі угоди ОЕСР «Про офіційно підтримувані експортні кредити». В результаті таких змін починаючи з 2012 року відбулося відчутне зниження питомої ваги фінансування експорту за принципами Угоди ОЕСР, за відповідного збільшення частки підтримки експорту, не пов'язаного з Угодою.

Оскільки все більше діяльності ЕКА відбувається поза межами домовленостей та спільних підходів ОЕСР, посилюється тиск на правила SCM COT щодо регулювання зростаючого обсягу цих непрозорих практик. Це відбувається в і без того непростий час, коли механізм вирішення суперечок COT піддається дискусіям, а торговельні війни та економічний націоналізм посилюються під час кризи.

У ЄС угода ОЕСР «Про офіційно підтримувані експортні кредити» була включена до нормативно-правової бази інтеграційної спільноти (*acquis communautaire*) Рішенням Ради ЄС від 1978 року. Крім того, ЄС має виключну компетенцію у сфері спільної торговельної політики, яка включає офіційні правила експортного кредитування та членство в COT. Спільна торговельна політика ЄС базується на єдиних принципах і реалізується у контексті принципів і цілей зовнішньої політик ЄС. Разом з тим, коли йдеться про страхування експортних кредитів і гарантії, компетенція належить національним урядам держав-членів ЄС, котрі зобов'язані перевіряти заявки на підтримку експортного кредиту з огляду на екологічні та інші ризики. Аналіз звітів держав-членів ЄС щодо цих перевірок свідчить про їх повну відповідність як угоді ОЕСР з 2011 року та підтверджується Європейською Комісією. Однак у 2013 році в резолюції Європейського парламенту (2012/2320(INI)) стверджувалося, що ані річні звіти держав-членів, ані оцінка цих звітів Європейською Комісією не дозволили ЄС об'єктивно встановити, чи експортно-кредитна діяльність держав-членів насправді відповідала зовнішньополітичним цілям Союзу. Подальше розслідування, проведене Європейським омбудсменом, виявило, що, не вживаючи достатніх заходів для оцінки дотримання експортно-кредитними агентствами цілей і зобов'язань Союзу,

зокрема щодо дотримання прав людини та навколишнього середовища, Комісія не змогла належним чином імплементувати статтю 41 Хартію основних прав ЄС та принципи належного адміністрування (Справа 212/2016/JN). Європейська Комісія стверджувала, що від неї не вимагається перевірка інформації, наданої державами-членами, оскільки без доказів порушення норм права ЄС, у Комісії немає достатніх підстав для започаткування такого розслідування.

Щодо США, то країна може зберігати своє лідерство за умови активного використання нових економічних можливостей на все більш складному та мінливому глобальному ринку. Незважаючи на те, що Світовий банк і Міжнародний валютний фонд (МВФ) представляють 190 країн, доволі обмежена кількість економічно розвинених держав має непропорційно великий вплив на прийняття рішень в цій організації. Це пов'язано з продовженням використання механізмів зваженого голосування на основі застарілого розподілу прав голосу. Бреттон-Вудські інституції залишаються замкненими в системі, яка надає США право вето на важливі рішення та надає європейським країнам значно більший вплив. Наприклад, у МВФ права голосу розподіляються на основі системи квот, які розраховуються за формулою, яка враховує ВВП країни, відкритість, резерви і фінансові внески до фонду. Ця формула наразі дає Сполученим Штатам 16,5 % частки квот, а двадцяти семи державам-членам ЄС – 21,8 % квот. Перегляд розподілу часток квот має вирішальне значення, оскільки розбіжності у вазі голосування підпалюють конфлікт, коли країни з різним рівнем розвитку дискутують щодо політичних проблем, таких як обсяг ресурсів МВФ, мета та зміст умов МВФ, а також використання спеціальних прав запозичення [28, с. 21].

Десятиліттями економіка США була домінуючою силою в міжнародній торгівлі та все ще залишається лідером. Це — найбільший і найдинамічніший ринок у світі, здатний впливати на торгівлю та стимулювати сплески економічної активності по всій планеті. Американський бізнес процвітає на закордонних ринках за наявності сприятливих умов, які необхідні для приватних інвестицій, включаючи вільну та справедливую ринкову політику, прозору фінансову інфраструктуру та належне управління. На жаль, у багатьох країнах ці умови обмежені.

Процвітання економіки США залежить від їх постійної участі у глобальній економіці, але частка економіки США на світовому ринку знизилася з 1960 року з майже 40 % світового ВВП, оскільки інші економіки агресивно розширювали своє глобальне охоплення [3, с. 4].

Правила глобальної економіки часто переписуються за межами США, оскільки американські підприємства стикаються з гострою конкуренцією з боку іноземних компаній, які спираються на надійну підтримку з боку власних урядів. Так, наприклад, у 2014 році Китай надав експортний кредит на суму 58 млрд дол США для підтримки китайських компаній, що майже вп'ятеро більше, ніж обсяг державного експортного кредитування у США (12,1 млрд дол США) [3, с. 6]. Німеччина перевищила підтримку США більш ніж на 2 мільярди млрд дол США. Більше того, втрата повноважень американського експортно-кредитного агентства в 2015 році призвела до 50-відсоткового скорочення дозволів, у той час як інші країни прискорили свої зусилля, щоб переманити підприємства та споживачів від американських експортерів.

Щоб допомогти вирівняти умови гри, Експортно-імпортний банк США підтримує американський бізнес, перетворюючи експортні можливості на реальні продажі. З 2009 року Банк допоміг профінансувати експорт США на суму понад 200 млрд дол США. Це фінансування не тільки збільшує прибутки компаній, але й створює робочі місця в США. Насправді, тільки в 2015 році зусилля Експортно-імпортного банку підтримали близько 109 тис робочих місць. Крім цих переваг, Експортно-імпортний банк допомагає зменшити дефіцит федерального бюджету, отримавши майже 7 мільярдів млрд дол США доходу за останні два десятиліття [3, с. 6].

Комерційна дипломатія США у 275 посольствах і дипломатичних установах по всьому світу, є важливою інструментом підтримки конкурентоспроможності США шляхом створення та захисту економічних можливостей, які підтримують робочі місця в США. У 2012 році посольство США в Індонезії відіграло важливу роль у допомозі компанії «Boeing» укласти найбільшу угоду з продажу

комерційних літаків індонезійській компанії «Lion Air» на суму майже 23 млрд дол США та створити нові робочі місця в США [3, с. 7].

Результати глобальної економічної активності США очевидні: у 2016 році країною було експортовано товарів і послуг на суму понад 2 трильйони дол США, і сьогодні 11 із 15 наших найбільших експортних ринків є колишніми одержувачами зовнішньої допомоги США. Лідерство Америки в цих сферах допомогло перетворити такі країни, як Південна Корея, з одержувачів допомоги на торгових партнерів і донорів допомоги. Дійсно, річний експорт США до Південної Кореї сьогодні перевищує 40 млрд дол США, що набагато перевищує загальну допомогу, яку Сполучені Штати надали Південній Кореї десятиліття тому [3, с. 8].

Провідну роль у забезпеченні глобального лідерства США забезпечують інституції, які фінансують міжнародну допомогу розвитку. Так, американська організація «The Millennium Challenge Corporation» надає фінансову та гуманітарну допомогу демократичним країнам, які продемонстрували відданість економічній свободі. У результаті країни, що розвиваються, провели значні політичні реформи, щоб отримати право на допомогу від МСС, створивши більш привабливий інвестиційний клімат. Наприклад, у Беніні, Гані та Йорданії нещодавні зобов'язання МСС у розмірі понад 1 млрд дол США створили нові можливості для приватного сектору та стали каталізатором майже 5 млрд дол США американських приватних інвестицій [3, с.9].

Окрім того, Агенція США з міжнародного розвитку (USAID) також співпрацює з країнами, що розвиваються, з метою підтримки реформування їх економічної політики у контексті лібералізації та стимулювання ринкової конкуренції, що у свою чергу, створює нові можливості для американських компаній і працівників. За період з 2001 по 2013 роки USAID інвестувала близько 30 мільйонів дол США, у програму реформування нормативного середовища В'єтнаму з метою сприяння розвитку бізнесу та відкриття економіки для іноземної конкуренції. В результаті експорт США до В'єтнаму значно зріс – з 460 млн дол США у 2001 році до понад 10 млрд дол США зараз. Крім того, з 1999 року USAID за допомогою інноваційних механізмів фінансування, таких як Development Credit

Authority (DCA), допомогла отримати понад 4 млрд дол США приватного фінансування для понад 165 тис підприємців у всьому світі, сприяючи зростанню нового покоління споживачів середнього класу за кордоном [3, с.9].

Загалом експорт США перевищує 12 % ВВП, що прямо чи опосередковано підтримує мільйони робочих місць всередині країни. Крім того, робочі місця, пов'язані з експортом, отримують у середньому на 18 % більшу платню, ніж робочі місця, які не підтримуються експортом. Тому, немає сумніву, що зростання експорту є безпрограшною стратегією для підтримання конкурентоспроможності американського бізнесу. Витрачаючи лише 1 відсоток федерального бюджету, Бюджет міжнародних справ (International Affairs Budget) є потужним інструментом, який допомагає американським компаніям зміцнити свої позиції на ринках країн, що розвиваються [3, с. 11].

Для багатьох американських компаній, які хочуть вести бізнес на ринках, що розвиваються, основною перешкодою є доступ до зовнішнього фінансування. Корпорація закордонних приватних інвестицій США (The U.S. Overseas Private Investment Corporation — OPIC3s) заповнює цю прогалину та допомагає американським підприємствам скористатися величезними можливостями в країнах, що розвиваються, які інакше були б недоступні. На сьогоднішній день OPIC підтримала інвестиції на суму понад 200 млрд дол США, що сприяло приросту експорту на 80 млрд дол США та створенню понад 280 тисяч робочих місць у США [3, с. 11]. OPIC також працює без чистих витрат для платників податків і фактично є джерелом федерального доходу через погашення позик і комісій за інвестиційні послуги.

Усім американським компаніям, які прагнуть конкурувати на нових міжнародних ринках товарів і послуг допомагає Агенція США з торгівлі та розвитку (USTDA), яка сприяє підприємствам в їх успішному позиціонуванні шляхом фінансування досліджень і техніко-економічних обґрунтувань, а також через розміщення торгових місій. Крім того, кожен долар США, інвестований USTDA у техніко-економічні обґрунтування та партнерство за кордоном, генерував 85 доларів США приросту американського експорту.

На глобальне лідерство США претендують численні країни. Після того, як Конгрес не зміг ратифікувати інституційні зміни, запропоновані США у Міжнародному валютному фонді, Китай очолив створення нового банку фінансування розвитку – Азійського банку інфраструктурних інвестицій (АІІВ), до складу якого увійшла низка найближчих союзників США — Великобританія, Німеччина, Франція, Південна Корея та Ізраїль. Азійський банк інфраструктурних інвестицій є надійною альтернативою Світовому банку під керівництвом США, надаючи Китаю більше важелів впливу на своїх азійських сусідів. Крім того, офіційна допомога Китаю на розвиток Африки зросла більш ніж на 780% з 2003 року, і він веде активні переговори про регіональне економічне партнерство з 16 країнами Азії, яке може виключити США з ключових ринків, які становлять майже 30 % від глобального ВВП [3, с. 6].

Японська організація зовнішньої торгівлі «JETRO» [37] є незалежною адміністративною установою, заснованою Японською організацією дослідження експортної торгівлі як неприбутковою корпорацією в Осаці в лютому 1952 року, реорганізованою під керівництвом Міністерства міжнародної торгівлі та промисловості Японії (MITI) у 1958 році (пізніше Міністерство економіки, торгівлі та промисловості або METI). JETRO стала незалежною адміністративною установою у 2003 році, спрямувавши свою діяльність на консолідацію зусиль щодо просування японського експорту.

Станом на 2020 рік JETRO мала сімдесят чотири офіси в п'ятдесяти чотирьох країнах, а також сорок вісім регіональних офісів у Японії із загальною кількістю 1730 співробітників (998 у країні, 732 за кордоном). Головний офіс організації розташований в Токіо. Спочатку діяльність JETRO була зосереджена переважно на просуванні вітчизняного експорту до інших країн. Наразі модель діяльності JETRO дещо змінилася і сприяє досягненню взаєморозуміння між торговими партнерами, залученню стратегічних інвестицій, забезпечує зв'язок між малими підприємствами в Японії та їх закордонними колегами, а також обмін інформацією. Послуги JETRO з просування імпорту включали публікації, рекламу виставок, ярмарок, семінарів та торгових місій.

JETRO також надає підтримку іноземним компаніям, які прагнуть вийти на японський ринок. В цій сфері JETRO надає широкий спектр послуг, таких як ринкова аналітика, заохочення нових ділових відносин з іноземними компаніями тощо. JETRO також надає актуальну інформацію про особливості регулювання економічної діяльності в Японії, щоб допомогти компаніям розширити свій бізнес.

Японський банк міжнародного співробітництва (Japan Bank for International Cooperation, або JBIC) – це фінансова установа, що має на меті доповнення фінансових операцій, які здійснюють фінансові установи приватного сектора. Головними завданнями JBIC є [18]:

- підтримка зовнішньоекономічної діяльності японських компаній;
- стимулювання глобальної конкурентоспроможності японської промисловості;
- сприяння захисту навколишнього природного середовища у глобальному вимірі;
- запобігання перебоям у функціонуванні глобальної фінансової системи, а також додання негативних наслідків фінансових криз.

Експортні позики надаються JBIC закордонним імпортерам і фінансовим установам для фінансування експорту японської техніки, обладнання та технологій переважно до країн, що розвиваються. Зокрема, такі продукти, як морські судна, об'єкти для виробництва електроенергії та інші типи заводського обладнання, включають значну кількість передових технологій, і їх експорт сприятиме зміцненню технологічної бази японської промисловості. Крім того, японське суднобудування та виробництво заводів мають широкий спектр допоміжних галузей, у тому числі малих і середніх підприємств, що виробляють деталі та компоненти, і, таким чином, очікується, що кредити позитивно вплинуть на бізнес цих японських компаній. Експортні кредити в окремих секторах також доступні для розвинених країн.

Основними інструментами фінансування є прямі позики іноземним покупцям і фінансовим установам. Кредит покупця (Buyer's Credit) і міжбанківська позика (Bank-to-Bank Loan) — це прямі позики, що надаються відповідно

іноземному імпортеру та іноземній фінансовій установі для фінансування імпорту японського обладнання та технічних послуг (рис. 2.7).

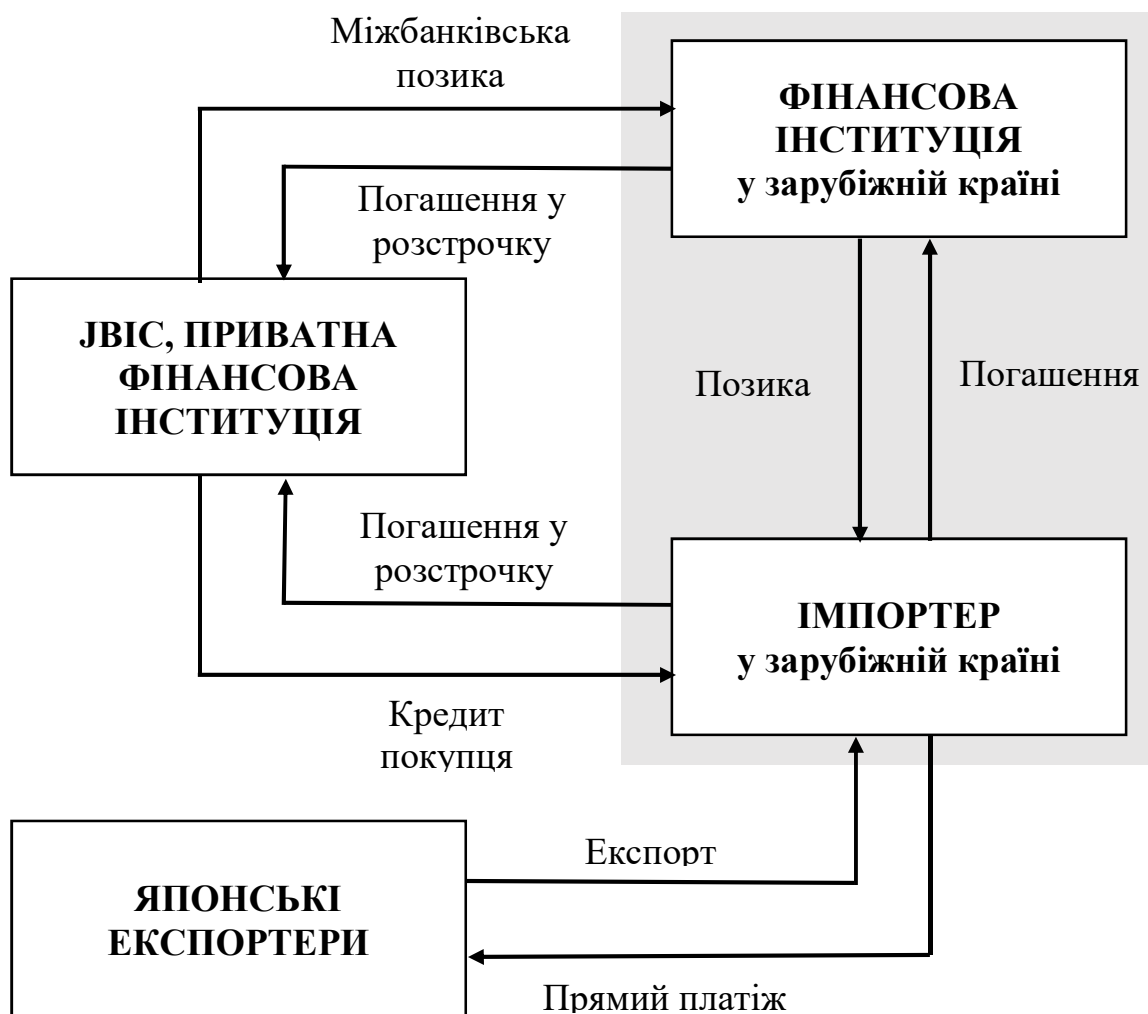


Рис. 2.7 – Механізм кредитування експорту Японським банком міжнародного співробітництва (JBIC)

Джерело: складено автором на основі [19].

Обсяги кредитування зазвичай визначаються відповідно до принципів угоди ОЕСР «Про офіційно підтримувані експортні кредити». Таким чином, сума позики не повинна перевищувати вартість експортного контракту чи контракту на технічне обслуговування, а також не повинна включати початковий внесок. Хоча експортні позики, в принципі, не застосовуються до місцевих витрат, такі витрати можуть покриватися, повністю або частково, на основі положень вже згаданої угоди ОЕСР.

Загалом, експортні кредити JBIC покривають як правило 50-60% вартості експорту товарів і послуг. Про конкретні умови позики позичальник повинен запитати у відповідному кредитному відділі.

Процентні ставки визначаються на основі положень угоди ОЕСР. Як правило, на момент прийняття зобов'язань застосовуються референтні комерційні процентні ставки (Commercial Interest Reference Rates – CIRRs). У випадку, коли відсоткова ставка має бути зафіксована на момент тендеру, застосовується додаткова націнка $CIRR+0,2\%$.

Строки та методи погашення кредиту також визначаються на основі положень угоди ОЕСР. Максимальний термін погашення залежить від країни-імпортера, виду товару / послуги, а також вартості контракту. Як правило, сума основного боргу та відсотків погашається рівними частинами кожні півроку. Окрім того JBIC оцінює кредитоспроможність позичальника або гаранта для кожної операції та приймає відповідні рішення, щодо необхідності додаткового забезпечення чи гарантії по кредиту.

Загалом, як впливає з проведеного аналізу, інституційна підтримка міжнародної конкурентоспроможності компаній країн-лідерів світової економіки є комплексною та багаторівневою та окрім експортного кредитування включає страхування політичних та комерційних ризиків здійснення експортних операцій та закордонної інвестиційної діяльності, підтримку проблемних компаній, які втратили джерела фінансування, механізми «ринкового вікна», активізацію інституцій фінансування розвитку, вплив на прийняття рішень міжнародними фінансово-кредитними організаціями тощо.

2.4. Інструменти та механізми підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України

Розробка рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України, а також шляхів досягнення лідерських позицій

на міжнародній арені в окремих секторах економічної діяльності потребує ретельного аналізу слабких місць та переваг її економічної моделі, що можна реалізувати за допомогою багатокутників конкурентоспроможності (рис. 2.8).

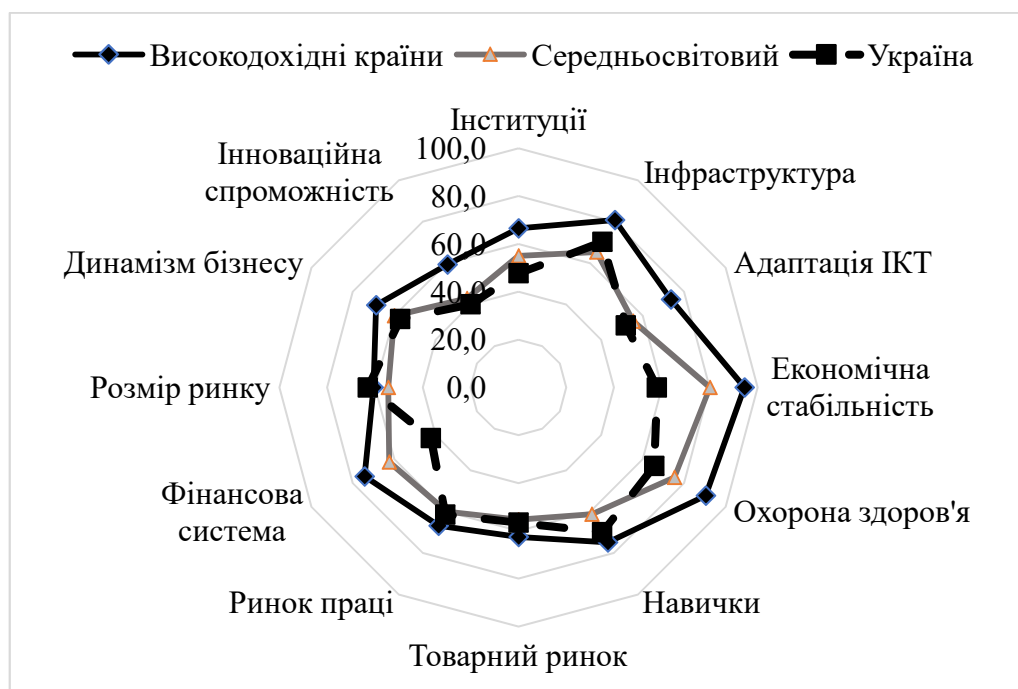


Рис. 2.8 – Багатокутник конкурентоспроможності України за 12 групами факторів конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, 2019 рік

Джерело: складено автором за [36].

Як випливає з рисунку 3.1, найбільші досягнення у 2019 році Україна мала лише в таких сферах, як навички працівників, розмір внутрішнього ринку та інфраструктура економічної діяльності. За цими критеріями значення субіндексів конкурентоспроможності перевищують середньосвітовий рівень та наближаються до рівня високодохідних країн. Значення показників товарного ринку та ринку праці також відповідають середньосвітовому рівню, тоді як «Динамізм бізнесу», «Адаптація ІКТ» та «Інноваційна спроможність» — майже не поступаються йому.

Разом з тим, найбільш проблемними сферами визначено стан національної фінансової системи, рівень економічної стабільності, стан системи охорони здоров'я та якість інституцій. На нашу думку, саме ці сфери мають бути пріоритетними в національній стратегії конкурентного розвитку.

Як свідчить досвід провідних розвинених країн світу, фундаментом для глобального економічного лідерства є стабільна економіка, що базується на знаннях та висококваліфікованій праці, розвиток секторів з високим рівнем доданої вартості, стабільна та диверсифікована фінансова система, сильна інституційно-правова система з дотриманням верховенства права, демократична політична система, конкурентні та відкриті ринки тощо.

Водночас, в умовах військової агресії з боку Росії тисячі українських компаній було знищено, або вони перебувають під загрозою фізичного знищення, зруйнована значна частина не тільки об'єктів виробничої інфраструктури, але й загалом критичної інфраструктури, необхідної для підтримки життєдіяльності. Величезна територія забруднена вибухонебезпечними боєприпасами. На тимчасово окупованих територіях ситуація ще гірша: відбувається знущання над місцевим населенням, його депортація; розкрадання та вивезення економічних активів; екоцид біоресурсів. Загалом вплив воєнних дій є руйнівним і форс-мажорним фактором, який може знівелювати більшість конкурентних досягнень України у довоєнний період. В такій ситуації мова має йти не стільки про формування стратегії міжнародної конкурентоспроможності економіки України, скільки про забезпечення економічної безпеки держави, сталого функціонування основних секторів економіки на підконтрольній українському уряду території, а також їх збалансованого розвитку за підтримки міжнародних партнерів.

Однією з таких ініціатив є Програма USAID для конкурентоспроможної економіки України (USAID Ukraine Competitive Economy Program – USAID CEP), яка надає підтримку розвитку малих та середніх підприємств (МСП), з метою забезпечення їх життєздатності та сприяння сталому економічному зростанню в Україні. На сьогодні, у відповідь на російське вторгнення, USAID CEP надала допомогу 113 підприємствам у переміщенні їх активів подалі від лінії фронту. В результаті цього, більше 1230 людей зберегли свої робочі місця та створили 188 нових робочих місць, з яких 32 були зайняті внутрішньо переміщеними особами [11].

Наприклад, «Львівський харківський хаб», що включає сім підприємств креативної індустрії переїхав з Харкова, продажі якого на кінець кварталу склали 75 тис дол США. Грантоотримувач «Astar», який об'єднав чотири МСП текстильної промисловості Хмельницької області у «Поділля Фешн Кластер» для виробництва нижньої білизни, підтримав 9750 внутрішньо переміщених осіб, допоміг зберегти 71 робоче місце (включаючи 58 робочих місць жінок), а також опосередковано приніс користь 15 компаніям-постачальникам сировини для МСП [11].

Програма USAID CEP підтримує підприємництво через розвиток робочої сили та підтримку сучасних університетських навчальних програм, таких як Молодіжні Підприємницькі Партнерства (Youth Entrepreneurship Partnership's – YEP), бізнес-інкубатори (наприклад, «eō Business Incubators») та програми перекваліфікації працівників. Завдяки проекту USAID CEP з підвищення кваліфікації «IT Generation» більше 2 тисяч українців віком від 21 до 60 років матимуть можливість опанувати нову професію та розпочати кар'єру в ІТ [11].

Вирішальне значення для післявоєнної відбудови економіки України має стабільна гарантована безпекова ситуація, а також неможливість відновлення воєнних дій на всій території країни. За умови дотримання цієї фундаментальної передумови основними завданнями подальшої відбудови економіки країни є:

- відновлення зруйнованих об'єктів виробничої, соціальної та енергетичної інфраструктури;
- стрімке поновлення економічної активності;
- залучення до процесів економічної відбудови біженців та внутрішньо-переміщених осіб;
- впровадження стимулів та створення умов для стійкого та збалансованого економічного зростання [8].

Головними джерелами фінансування відбудови економіки України мають стати репарації країни-агресора та фінансова допомога міжнародної спільноти, де провідна роль належатиме США, Великобританії, Європейському Союзу та іншим

країнам-партнерам і міжнародним фінансовим організаціям, таким як група Світового банку, МВФ, ЄБРР, Європейський інвестиційний банк та ін.

Важливо зазначити, що міжнародна допомога має надходити до України переважно у формі грантів (бажано, на рівні 80-90 % від загального її обсягу, як це було за умовами плану реконструкції для Боснії і Герцеговини на 1996-2004 роки (82 %) та плану Маршала для Європи у 1948-1953 роках (91%)), а не кредитів, адже вже зараз навантаження державного боргу стає непомірним для нашої економіки (на рівні 85% ВВП на кінець 2022 року). Фінансування проектів відбудови вітчизняної економіки на безповоротній основі сприятиме уникненню дефолту та дозволить створити необхідні передумови для відновлення економічного зростання в Україні.

Важливим стратегічним напрямком післявоєнної відбудови економіки України є європейська інтеграція. На нашу думку, програму післявоєнної відбудови необхідно ув'язати з пріоритетами здобуття членства в Європейському Союзі. На певному етапі інтеграційного зближення з ЄС для України буде відкрита можливість отримання фінансування передвступних реформ з Інструменту допомоги перед вступом (Instrument for Pre-Accession). Даний фонд надає фінансування країнам-кандидатам на вступ до ЄС на фінансування необхідних реформ і трансформацій в сфері зміцнення інститутів влади, підтримки регіонального розвитку, розвитку людського капіталу, удосконалення транспортної інфраструктури, поліпшення системи захисту навколишнього природного середовища тощо. Як правило, найбільшу частку допомоги спрямовують у галузі та сектори економічної діяльності, які можуть найбільше потерпати від запровадження стандартів та вимог ЄС. Це може бути, наприклад, сільське господарство, вугільна промисловість та багато інших галузей, для яких упровадження правового поля ЄС може стати надміру затратним та технологічно складним процесом. Так, зокрема, відомо, що Польща у процесі переговорів про вступ до ЄС здобула фінансування зі спільного бюджету ЄС у розмірі, що перевищував фінансові видатки доступні для Німеччини та Франції разом взятих.

Говорячи про відбудову економіки України, звісно ж, необхідно дотримуватися певної логічної послідовності та етапності пропонованих заходів. Так, на початковому етапі основні зусилля слід буде спрямувати на відбудову критичної транспортної (автошляхи, мости, залізничні колії, вокзали), енергетичної (електричні мережі, підстанції та інші енергогенеруючі потужності), комунальної (системи водопостачання і водовідведення) та соціальної інфраструктури (школи, лікарні, адміністративні будівлі тощо), наданні гуманітарної допомоги, запровадження програм боротьби з бідністю та відновлення зайнятості.

Тільки на наступному етапі варто змістити фокус на створення засад стійкого економічного зростання на засадах конкурентоспроможності, розширення зайнятості та забезпечення постійних джерел генерування доходів. Тут варто зацентрувати відбудову не на відновленні застарілих традиційних активів та інфраструктури, галузей третього та четвертого технологічних укладів, а орієнтуватися на упровадження сучасних ресурсно- та енергоощадних технологій, інноваційних та високотехнологічних гнучких автоматизованих виробничих ліній, особливо в оборонно-промисловому комплексі країни, наукоємних послуг тощо. Впровадження новітніх технологій дасть змогу вітчизняним компаніям зміцнити свої позиції на європейському та інших міжнародних ринках, а також успішно інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості.

Стратегічно важливими для відродження національної економіки та створення конкурентних переваг є такі сектори промисловості як добування нафти і газу, нафтопереробка, металургійна промисловість, виробництво енергетичного обладнання, транспортне машинобудування, оборонно-промисловий комплекс, хіміко-фармацевтична промисловість тощо.

При розробці механізмів відбудови економіки в Україні значну увагу варто приділити інструментам фінансово-кредитної підтримки приватних інвестицій, насамперед в малому та середньому бізнесі. Це дозволить швидко розширити можливості працевлаштування для населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, емігрантів, що повертаються, а також, головне, – для демобілізованих військовослужбовців.

ВИСНОВКИ

На думку багатьох економістів, глобалізація сприяє економічному зростанню та розширенню торгівлі між країнами. Розвинені країни виграють від глобалізації, оскільки підприємства конкурують у всьому світі, а також від наступної реорганізації виробництва, міжнародної торгівлі та інтеграції фінансових ринків. Водночас інші експерти вважають, що негативні сторони глобалізації переважають переваги. Критики глобалізації стверджують, що глобалізація згубна для менш розвинених країн, малих компаній, які не можуть конкурувати з великими корпораціями, а також для працівників, які стикаються з вищими витратами на виробництво та ризиком втрати робочих місць через їх передачу на аутсорсинг. В зв'язку з цим набуває актуальності дослідження шляхів досягнення глобального економічного лідерства як окремих компаній чи галузей, так і країн в цілому.

Лідерами світової економіки як правило вважаються розвинені країни з високим рівнем економічного розвитку, що характеризується такими показниками, як валовий внутрішній продукт (ВВП), рівень індустріалізації економіки, частка у світовому експорті та міжнародному інвестуванні, індекс людського розвитку тощо. ВВП є відображенням ринкової вартості усіх товарів і послуг, вироблених у межах країни за рік, і слугує мірилом загального економічного виробництва країни. Індустріалізація — це процес, що спрямовується технологічними інноваціями та забезпечує економічний розвиток шляхом перетворення країни на модернізовану індустріально розвинену націю. Індекс людського розвитку складається з трьох компонентів: очікувана тривалість життя населення країни, освіта, що вимірюється рівнем грамотності дорослих, і дохід.

В економічній літературі високі темпи економічного зростання країни часто вважаються основним критерієм глобального лідерства. Багато економістів позитивно оцінюють вплив глобалізації на економічне зростання різних країн за допомогою таких змінних, як торгівля, рух капіталу, ВВП на душу населення, прямі

іноземні інвестиції (ПІІ) тощо. Торгівля між країнами через використання порівняльних переваг сприяє економічному зростанню. Загальновизнаним фактом є те, що економічне зростання є насамперед результатом інвестицій у капітал, працю, підприємництво, науку та технологічні інновації. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють особливу роль в економічному розвитку і пов'язані з сучасними глобальними процесами світової економіки.

Часто до категорії країн-лідерів світової економіки відносять країни «Великої Сімки» (G7), – США, Канаду, Великобританію, Німеччину, Францію, Італію та Японію, – які посідають міцні позиції з точки зору економічного, фінансового та політичного лідерства в глобальному розвитку. На них покладаються надії, щодо відновлення світового економічного прогресу після економічної кризи та потрясінь у сфері охорони здоров'я.

Аналізуючи сучасну наукову літературу, в якій піднімаються питання глобального лідерства, доходимо до висновку, що найчастіше статус глобального лідерства пов'язують з категорією міжнародної конкурентоспроможності країн, яка часто трактується як здатність країни забезпечувати стале економічне зростання головним чином завдяки сприятливому національному бізнес-середовищу. Водночас фахівці ОЕСР схиляються до визначення конкурентоспроможності як здатності країни збільшувати рівень доходів своїх громадян, тоді як ціла низка дослідників головним критерієм конкурентоспроможності вважають продуктивність.

Серед факторів, що забезпечують економічне зростання та високий рівень міжнародної конкурентоспроможності країн, як правило, виділяють темпи нагромадження фізичного капіталу, рівень кваліфікації, професійних навичок робочої сили, витрати на наукові дослідження та дослідно-конструкторські розробки, низький рівень інфляції та дефіциту державного бюджету, добре розвинена фінансова система, переважна частка приватного сектору в структурі економіки країни, використання порівняльних переваг у міжнародній торгівлі, ефект віддачі від економії на масштабах виробництва, інтенсивна та дорочесна конкуренція компаній на внутрішньому ринку країни, активне упровадження

інноваційних технологій у виробництво, надійний захист прав інтелектуальної власності тощо.

Оцінювання економічного лідерства країн у сучасній науковій літературі реалізується головним чином у складанні різних міжнародних рейтингів, що включають від окремих показників, до сотень даних. Серед міжнародних рейтингів найбільш комплексними є рейтинги конкурентоспроможності, що містять якісні і кількісні дані: глобальний рейтинг конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, Щорічник світової конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту тощо.

Оцінка економічного лідерства країн світу здійснюється за низкою критеріїв, одним із найважливіших з яких є рівень доходів, що відображається показником ВВП на душу населення. За даними Групи Світового Банку, найвищим цей показник зафіксовано у Люксембургу, Сінгапуру, Ірландії, Бермудські островів, Швейцарії, ОАЕ, Норвегії, Макао, США, Гонконгу, Данії, Нідерландів, Австрії, Швеції, Ісландії, Німеччини, Бельгії, Австралії, Бахрейну, Фінляндії, Канаді, Франції, Великобританії та ін.

Крім того, провідні позиції у торговельних потоках належать США, які з експортом в обсязі 2,2 трлн дол США забезпечили 9,4 % від світового експорту у 2021 році, Німеччині (7,2 % від світового експорту), Японії (3,5 %), Великобританії (3,4 %), Франції (3,2 %), Південній Кореї (3,1 %), Нідерландам (3,0 %), Гонконгу (2,8 %), Сінгапуру (2,8 %), Ірландії (2,6 %), Італії (2,5 %), Індії (2,3 %), Швейцарії (2,1 %), Канаді (2,0 %), Мексиці (1,9 %), Бельгії (1,8) та ін.

Таким чином, поєднання високого рівня середньодушових доходів населення із міцними позиціями на світових ринках товарів і послуг може свідчити про наявність необхідних передумов для світового економічного лідерства таких країн Північної Америки, як США і Канада, низки європейських країн (Німеччина, Франція, Великобританія, Ірландія, Бельгія, Нідерланди та Швейцарія), а також Азії (Японія, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур). Саме ці три географічних регіони сформували так звану світову тріаду (Північна Америка — Західна Європа

— Азія), що є найбільш конкурентоспроможними центрами і складають ядро світової економіки.

Світовими технологічними лідерами за критерієм частки валових витрат на НДДКР у ВВП станом на 2020 рік були Ізраїль (5,4 %), Південна Корея (4,8 %), Швеція (3,5 %), Бельгія (3,5 %), США (3,5 %), Японія (3,3 %), Австрія (3,2 %), Німеччина (3,1 %), Данія (3,0 %) та Фінляндія (2,9 %). Важливо зазначити, що для країн ОЕСР наукоємність ВВП (3,0 %) перевищує середньосвітовий показник, тоді як для країн ЄС (2,3 %) — поступається йому. Окрім того, на увагу заслуговує інноваційний прогрес Китаю, наукоємність ВВП якого протягом останніх 20 років невинно зростала з 0,9 % ВВП у 2000 році до 2,4 % ВВП у 2020 р., що дозволило цій країні закріпити свої досягнення у сфері промисловості досягненнями у науково-технічній сфері. В Україні, нажаль, спостерігалися прямо протилежні тенденції: наукоємність вітчизняного ВВП знизилася з 0,9 % ВВП у 2000 році до 0,4 % ВВП – у 2020 році.

Інституційна підтримка міжнародної конкурентоспроможності компаній країн-лідерів світової економіки є комплексною та багаторівневою та окрім експортного кредитування включає страхування політичних та комерційних ризиків здійснення експортних операцій та закордонної інвестиційної діяльності, підтримку проблемних компаній, які втратили джерела фінансування, механізми «ринкового вікна», активізацію інституцій фінансування розвитку, вплив на прийняття рішень міжнародними фінансово-кредитними організаціями тощо.

Найбільші досягнення до початку широкомасштабної війни Україна мала в таких сферах конкурентного лідерства, як навички працівників, розмір внутрішнього ринку та інфраструктура економічної діяльності. За цими критеріями значення субіндексів конкурентоспроможності перевищують середньосвітовий рівень та наближаються до рівня високодохідних країн. Значення показників товарного ринку та ринку праці також відповідають середньосвітовому рівню, тоді як динамізм бізнесу, адаптація ІКТ та інноваційна спроможність — майже не поступаються йому. Разом з тим, найбільші проблемними сферами визначено стан національної фінансової системи, рівень економічної стабільності, стан системи

охорони здоров'я та якість інституцій. На нашу думку, саме ці сфери мають бути пріоритетними в національній стратегії конкурентного розвитку.

Вирішальне значення для післявоєнної відбудови економіки України має стабільна гарантована безпекова ситуація, а також неможливість відновлення воєнних дій на всій території країни. За умови дотримання цієї фундаментальної передумови основними завданнями подальшої відбудови економіки країни є:

- відновлення зруйнованих об'єктів виробничої, соціальної та енергетичної інфраструктури;
- стрімке поновлення економічної активності;
- залучення до процесів економічної відбудови біженців та внутрішньо-переміщених осіб;
- впровадження стимулів та створення умов для стійкого та збалансованого економічного зростання.

Головними джерелами фінансування відбудови економіки України мають стати репарації країни-агресора та фінансова допомога міжнародної спільноти, де провідна роль належатиме США, Великобританії, Європейському Союзу та іншим країнам-партнерам і міжнародним фінансовим організаціям, таким як група Світового банку, МВФ, ЄБРР, Європейський інвестиційний банк та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aghion P., Howitt P. A model of growth through creative destruction. *Econometrica*. 1992. № 60. P. 323-51.
2. Ahn S., Hemmings P. Policy influences on economic growth in OECD countries: an evaluation of the evidence. *OECD Economics Department Working Papers*. 2000. No. 246.
3. America's Global Economic Leadership: A Strategic Return on U.S. Investments. Washington, D.C.: U.S. Global Leadership Coalition, 28 p. URL: <https://www.usglc.org/downloads/2017/07/USGLC-Americas-Global-Economic-Leadership-July-2017.pdf>
4. Barro R.J., Sala-i-Martin X. Economic Growth. New York: McGraw-Hill, 1995.
5. Bassanini A., Scarpetta S. The Driving Forces of Economic Growth: Panel Data Evidence For the OECD Countries. *OECD Economic Studies*. 2001/II. № 33. P. 9-56.
6. Beeson M. Regionalism and Globalization in East Asia. London: Palgrave Macmillan, 2007.
7. Bilicka K. Comparing UK Tax Returns of Foreign Multinationals to Matched Domestic Firms. *American Economic Review*. 2019. № 109 (8). P. 2921–53. URL: <https://ssrn.com/abstract=3682277>.
8. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. *Економічна правда*. 2022. 25 квітня 2022, 14:48. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/> (Дата звернення: 03.05.2023 р.)
9. Calleja R., Gavas M., Pleeck S. Why Global Leadership is Key to International Development. (Date Published: October 25, 2021). URL: <https://gjia.georgetown.edu/2021/10/25/why-global-leadership-is-key-to-international-development/> (Дата звернення: 28.03.2023)
10. Chang L., Ramkishen R. The economics and politics of monetary regionalism in Asia. *ASEAN Economic Bulletin*. 2001. № 18. P. 103–118.

11. Chemonics. Entrepreneurship and Enterprise Development Fact Sheet. URL: https://chemonics.com/wp-content/uploads/2023/03/EED-Fact-Sheet_2023.pdf (Дата звернення: 03.05.2023 р.).
12. Dawar K. Using official export support in a crisis. *Great Insights magazine*. 02 July 2020. URL: <https://ecdpm.org/work/square-pegs-in-round-holes-using-trade-policy-for-non-trade-objectives-volume-9-issue-2-2020/using-official-export-support-in-a-crisis> (Дата звернення: 27.04.2023).
13. Dosch J. The Changing Dynamics of Southeast Asian Politics. Boulder, USA : Lynne Rienner Publishers, 2006.
14. Durlauf S.N., Quah D.T. The new empirics of economic growth. *Handbook of Macroeconomics* / J. Taylor and M. Woodford (eds). Amsterdam: North-Holland, 1999.
15. Gardner M., Roque L., Wamhoff S. Corporate Tax Avoidance in the First Year of the Trump Tax Law. Institute on Taxation and Economic Policy (December 2019). URL: <https://itep.sfo2.digitaloceanspaces.com/121619-ITEP-Corporate-Tax-Avoidance-in-the-First-Year-of-the-Trump-Tax-Law.pdf> (Дата звернення: 04.04.2023).
16. Global foreign direct investment flows over the last 30 years. Geneva: UNCTAD, 2022. URL: <https://unctad.org/data-visualization/global-foreign-direct-investment-flows-over-last-30-years> (Дата звернення: 20.04.2023 р.).
17. Grossman G.M., Helpman E. Innovation and Growth in the Global Economy. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1991.
18. Japan Bank for International Cooperation: About JBIC. URL: <https://www.jbic.go.jp/en/about/> (Дата звернення: 02.05 2023).
19. Japan Bank for International Cooperation: Export Loans. URL: <https://www.jbic.go.jp/en/support-menu/export.html> (Дата звернення: 02.05 2023).
20. Konstadakopulos D. The challenge of technological development for ASEAN: Intraregional and international co-operation. *ASEAN Economic Bulletin*. 2002. № 19. P. 100–110.

21. Kose A., Ohnsorge F., Sugawara N. A Mountain of Debt: Navigating the Legacy of the Pandemic. World Bank Group (October 8, 2021). URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/258761633705709997/A-Mountain-of-Debt-Navigating-the-Legacy-of-the-Pandemic> (Дата звернення: 02.04.2023).
22. List of criteria used for The IMD World Competitiveness Yearbook in 2022. URL: https://www.imd.org/wp-content/uploads/2023/02/all_criteria_list_wcy_2022.pdf (Дата звернення: 07.04.2023).
23. Lucas R.E. On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. № 22.
24. Nadiri M.I. Innovations and technological spillovers. *NBER Working Paper*. 1993. № 4423.
25. Pologeorgis N.A. How Globalization Affects Developed Countries. (Updated May 03, 2022). URL: <https://www.investopedia.com/articles/economics/10/globalization-developed-countries.asp>
26. Rebelo S. Long-run policy analysis and long-run growth. *Journal of Political Economy*. 1991. № 99 (3). P. 500-512.
27. Regions, Globalization, and the Knowledge-Based Economy / Editor: J.H. Dunning. Oxford: Oxford University Press, 2000.
28. Rewiring Globalization / Ulgen S. et. al. Brussels: Carnegie Europe, 2022. 157 p.
29. Romer P.M. Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*. 1986. № 94 (5). P. 1002-1037.
30. Romer P.M. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy* . 1990. № 98(5) Part 2. P. 71-102.
31. Schein E.H. Strategic Pragmatism. The Culture of Singapore's Economic Development Board. New York, USA: MIT Press, 1997.
32. Shaxson N. Tackling Tax Havens. *Finance & Development*. 2019. № 56 (3). C. 7–10. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/tackling-global-tax-havens-shaxon.htm> (Дата звернення: 04.04.2023).
33. Success Factors / Economiesuisse, 2017. URL: <https://www.economiesuisse.ch/en/success-factors-english> (Дата звернення: 06.04.2023).

34. Temple J. The new growth evidence. *Journal of Economic Literature*. 1999. № 37(1). P. 112-156.
35. The Global Competitiveness Report 2019 / Ed. Prof. K. Schwab. Geneva: World Economic Forum, 2019. 648 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (Дата звернення: 10.04.2023).
36. The Global Competitiveness Report 2019. Dataset. Geneva: World Economic Forum, 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCI_4.0_2019_Dataset.xlsx (Дата звернення: 10.04.2023).
37. What is JETRO? URL: <https://www.jetro.go.jp/en/> (Дата звернення: 02.05.2023)
38. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/> (Дата звернення: 18.04.2023 p.)
39. World Competitiveness Ranking. The IMD World Competitiveness Yearbook (WCY), 2022. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (Дата звернення: 07.04.2023).
40. World Investment Report 2022: International Tax Reforms and Sustainable Investment. Geneva: United Nations, 2022. 219 p.
41. Young A. Learning by doing and the dynamic effects of international trade. *Quartely Journal of Economics*. 1991. № 106(2). P. 369-406.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Світовий рейтинг конкурентоспроможності за IMD

Країна	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Данія	6	8	2	3	1
Швейцарія	5	4	3	1	2
Сінгапур	3	1	1	5	3
Швеція	9	9	6	2	4
САР Гонконг	2	2	5	7	5
Нідерланди	4	6	4	4	6
Тайвань, Китай	17	16	11	8	7
Фінляндія	16	15	13	11	8
Норвегія	8	11	7	6	9
США	1	3	10	10	10
Ірландія	12	7	12	13	11
ОАЕ	7	5	9	9	12
Люксембург	11	12	15	12	13
Канада	10	13	8	14	14
Німеччина	15	17	17	15	15
Ісландія	24	20	21	21	16
Китай	13	14	20	16	17
Катар	14	10	14	17	18
Австралія	19	18	18	22	19
Австрія	18	19	16	19	20
Бельгія	26	27	25	24	21
Естонія	31	35	28	28	22
Великобританія	20	23	19	18	23
Саудівська Аравія	39	26	24	32	24
Ізраїль	21	24	26	27	25
Чеська Республіка	29	33	33	34	26
Республіка Корея	27	28	23	23	27
Франція	28	31	32	29	28
Литва	32	29	31	30	29
Бахрейн	—	—	—	—	30
Нова Зеландія	23	21	22	20	31
Малайзія	22	22	27	25	32
Таїланд	30	25	29	28	33
Японія	25	30	34	31	34
Латвія	40	40	41	38	35
Іспанія	36	36	36	39	36
Індія	44	43	43	43	37
Словенія	37	37	35	40	38
Угорщина	47	47	47	42	39
Кіпр	41	41	30	33	40
Італія	42	44	44	41	41

Продовження Додатку А

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Португалія	33	39	37	36	42
Казахстан	38	34	42	35	43
Індонезія	43	32	40	37	44
Чилі	35	42	38	44	45
Хорватія	61	60	60	59	46
Греція	57	58	49	46	47
Філіппіни	50	46	45	52	48
Словацька Республіка	55	53	57	50	49
Польща	34	38	39	47	50
Румунія	49	49	51	48	51
Туреччина	46	51	46	51	52
Болгарія	48	48	48	53	53
Перу	54	55	52	58	54
Мексика	51	50	53	55	55
Йорданія	52	57	58	49	56
Колумбія	58	52	54	56	57
Ботсвана	—	—	—	61	58
Бразилія	60	59	56	57	59
Південна Африка	53	56	59	62	60
Монголія	62	62	61	60	61
Аргентина	56	61	62	63	62
Венесуела	63	63	63	64	63

Джерело: складено автором на основі: [39].

Имя пользователя: Європейської економіки і бізнесу Гончарова Анаста...	ID проверки: 1015133946
Дата проверки: 17.05.2023 17:53:57 CEST	Тип проверки: Doc vs Internet + Library
Дата отчета: 17.05.2023 17:58:42 CEST	ID пользователя: 100005726

Название файла: Ковальов_Є_І_Детермінанти_глобального_лідерства_розвинених_країн

Количество страниц: 59 Количество слов: 13845 Количество символов: 108570 Размер файла: 308.18 KB ID файла: 1014815243

4.6%

Совпадения

Наибольшее совпадение: 1.83% с источником из Библиотеки (ID файла: 1014778353)

2.6% Источники из Интернета 407 Страница 61

4.33% Источники из Библиотеки 565 Страница 62

0% Цитат

Исключение цитат выключено

Исключение списка библиографических ссылок выключено

0% Исключений

Нет исключенных источников

Модификации

Обнаружены модификации текста. Подробная информация доступна в онлайн-отчете.

Замененные символы 10